

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»

Факультет економіки та менеджменту

Кафедра «Економіка підприємства»

«До захисту допущено»

Завідувач кафедри ЕПР

_____ д.е.н., проф. В.М. Хобта
(підпис)

« ____ » _____ 2021 р.

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

бакалавра

на тему: «ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ГРОМАДЯН В
УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ»

Виконала: студентка 4-го курсу, групи АПУЗ-17

спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»

Кірічко А.А.

(підпис)

Керівник: професор кафедри ЕПР, д.е.н., доц. Кравченко С.І.

(підпис)

Рецензент: доцент кафедри ЕОО, к.е.н., доц. Панченко Г.С.

(підпис)

*Засвідчую, що у цій випускній кваліфікаційній
роботі немає запозичень з праць інших
авторів без відповідних посилань*

Студент

(підпис)

Покровськ – 2021 р.

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»
Факультет економіки та менеджменту
Кафедра «Економіка підприємства»
Освітній ступінь «бакалавр»
Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»

ЗАТВЕРДЖУЮ:
Завідувач кафедри ЕПР
_____ /В.М. Хобта/
«__» _____ 2021 р.

ЗАВДАННЯ

НА ВИПУСКНУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТКИ

Кірічко Анастасії Андріївни

1. Тема роботи: «Забезпечення соціального захисту громадян в умовах ринкової економіки», керівник роботи д.е.н., доц., проф. каф. ЕПР Кравченко С.І. затверджені наказом по університету від «19» квітня 2021 р. № 175.
2. Строк подання студентом роботи – «01» червня 2021 р.
3. Вихідні дані до роботи: нормативні та законодавчі акти, матеріали Державної служби статистики України, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, які розкривають основні положення щодо забезпечення соціального захисту громадян в умовах ринкової економіки.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки:
 - загальнотеоретичні основи соціального захисту громадян в умовах ринкової економіки;
 - інформаційно-аналітичне забезпечення соціального захисту громадян;
 - рекомендації щодо забезпечення соціального захисту громадян в умовах ринкової економіки.
5. Перелік графічного матеріалу: демонстраційний матеріал на 17 листах формату А4.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
I - III	Кравченко С.І., проф. кафедри ЕПР		
Нормо-контроль	Кравченко С.І., проф. кафедри ЕПР		

7. Дата видачі завдання – «19» квітня 2021 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Дослідження загальнотеоретичних основ соціального захисту громадян в умовах ринкової економіки	до 30.04.21 р.	
2	Характеристика інформаційно-аналітичного забезпечення соціального захисту громадян	до 15.05.21 р.	
3	Розробка рекомендацій щодо забезпечення соціального захисту громадян в умовах ринкової економіки	до 24.05.21 р.	
4	Оформлення випускної кваліфікаційної роботи	до 28.05.21 р.	
5	Рецензування та представлення роботи до захисту	до 01.06.21 р.	

Студент _____ А.А. Кірічко
(підпис)

Керівник роботи _____ д.е.н., доц., проф. каф. ЕПР С.І. Кравченко
(підпис)

АНОТАЦІЯ

Кірічко А.А. Забезпечення соціального захисту громадян в умовах ринкової економіки/ Випускна кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «бакалавр» за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» (спеціалізація «Адміністративний менеджмент»). – ДВНЗ ДонНТУ, Покровськ, 2021.

У роботі досліджено загальнотеоретичні основи соціального захисту громадян в умовах ринкової економіки: розкрито сутність соціального захисту населення; охарактеризовано особливості елементів системи соціального захисту громадян; визначено соціальну допомогу як обов'язкову складову системи соціального захисту населення. Досліджено інформаційно-аналітичне забезпечення соціального захисту населення у світі та в Україні, зокрема.

Запропоновано рекомендації щодо забезпечення соціального захисту громадян в умовах ринкової економіки: визначено напрямки формування ефективної моделі соціального захисту населення; охарактеризовано комплекс державних заходів щодо створення робочих місць для малозахищених верств населення України.

Ключові слова: соціальний захист, громадяни, забезпечення, соціальна допомога, ринкова економіка.

Список публікацій здобувача:

1. Кірічко А.А. Моніторинг забезпечення соціального захисту у світі. *Актуальні проблеми сучасної економіки та підприємництва*: матеріали Всеукр. наук. конф. (м. Покровськ, 24 березня 2021 р.). Покровськ: ДонНТУ, 2021. С. 178-182.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1 ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ГРОМАДЯН В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ	7
1.1 Уточнення сутності соціального захисту населення.....	7
1.2 Особливості елементів системи соціального захисту громадян	15
1.3 Соціальна допомога як обов’язкова складова системи соціального захисту населення	24
РОЗДІЛ 2 ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ГРОМАДЯН.....	35
2.1 Моніторинг забезпечення соціального захисту населення у світі	35
2.2 Аналіз забезпечення соціального захисту населення України	44
РОЗДІЛ 3 РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ГРОМАДЯН В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ	51
3.1 Формування ефективної моделі соціального захисту громадян	51
3.2 Державні заходи щодо створення робочих місць для малозахищених верств населення України	57
ВИСНОВКИ	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	64
ДОДАТОК А. Перелік зауважень щодо оформлення кваліфікаційної роботи	69

ВСТУП

Соціальний захист населення в сучасних умовах є однією з найскладніших і важко розв'язуваних проблем для нашої країни. Практична його необхідність пов'язана з поляризацією доходів населення, зниженням темпів економічного розвитку, проблемами працевлаштування, збільшенням кількості катастрофічних подій природного і політичного характеру. Внутрішньоекономічні проблеми загострюються також негативним впливом зовнішніх факторів, які часто мають агресивний характер і спрямовані на дестабілізацію політичного, економічного і соціального устрою держави. Кризові моменти економічного характеру автоматично зачіпають і соціальну сферу, погіршуючи якість життя більшої частини населення країни. Тому вибудовування ефективної соціальної політики визначає ступінь і гостроту соціальної напруженості в суспільстві та стійкість його розвитку. З урахуванням вищевикладеного, дана тема входить у коло актуальних і вимагає системного і комплексного дослідження.

Мета роботи полягає у подальшому розвитку теоретичних основ та розробці практичних рекомендацій щодо забезпечення соціального захисту населення в умовах ринкової економіки. Для досягнення мети було поставлено та вирішено наступні завдання:

- розкрито сутність соціального захисту населення;
- схарактеризовано особливості елементів системи соціального захисту громадян;
- визначено соціальну допомогу як обов'язкову складову системи соціального захисту населення;
- досліджено інформаційно-аналітичне забезпечення соціального захисту населення у світі та в Україні;
- визначено напрямки формування ефективної моделі соціального захисту населення;
- схарактеризовано комплекс державних заходів щодо створення робочих

місць для малозахищених верств населення України.

Об'єкт дослідження – процес забезпечення соціального захисту громадян в умовах ринкової економіки.

Предмет дослідження – теоретичні підходи, методичні та практичні питання щодо забезпечення соціального захисту населення.

Методи дослідження. У процесі дослідження були використані методи аналізу й синтезу з метою уточнення сутності соціального захисту громадян, методи системного підходу, діалектичний метод, методи абстракції та порівнянь, статистичного аналізу при виконанні аналізу забезпечення соціального захисту населення у світі та в Україні.

Структура та загальний обсяг випускної кваліфікаційної роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів і висновків, загальним обсягом 68 сторінок, містить 16 рисунків, 5 таблиць, 53 джерела, 1 додаток.

РОЗДІЛ 1 ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ГРОМАДЯН В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

1.1 Уточнення сутності соціального захисту населення

У сучасних умовах істотно актуалізуються питання соціального захисту населення, що розглядається як невіддільна складова частина соціальної політики. Під соціальним захистом, зазвичай, розуміється політика держави щодо забезпечення соціально-економічних прав і гарантій людині, незалежно від місця його проживання, національності, статі, віку та інших характеристик.

Іноді поняття соціального захисту обмежують виключно соціальною допомогою держави непрацездатним та іншим соціально слабким категоріям суспільства, які не можуть самостійно забезпечити себе необхідними умовами життя. Безумовно, ці люди першими потребують державної підтримки. Однак справа не тільки в цьому. Практично кожна людина, живучи серед собі подібних, постійно піддається певним ризикам і негативним впливам середовища, природи, несприятливих ситуацій. Серед них існують ті, що неминуче наступають для кожного в силу фізіологічних закономірностей: старість, хвороба, обмежена дієздатність в дитинстві. Але є і соціальні чинники: втрата робочого місця, відсутність можливості для отримання необхідного рівня освіти і кваліфікації, злочинність всіх видів (від замаху на власність до загрози для життя), широка диференціація в розподілі отримуваних доходів, що веде до гіпертрофованої частки в національному багатстві одних і масової бідності інших тощо. Завдання держави, особливо держави соціального спрямування, залучати і розвивати механізм пом'якшення перерахованих ризиків і несприятливих впливів.

При такому широкому тлумаченні соціального захисту в ньому, по суті, потребують практично всі конституційні права і свободи особистості –

від права на майно і свободу занять до особистої недоторканності і екологічної безпеки. Тому зазвичай використовують вужче тлумачення соціального захисту як відповідної політики держави щодо забезпечення прав і гарантій рівня життя: право на мінімально достатні кошти життя, на працю і відпочинок, на соціальне забезпечення в старості, через хворобу і в разі втрати годувальника, для виховання дітей, на захист від безробіття, охорону здоров'я, освіти, житло тощо.

Отже, існують різні визначення поняття «соціальний захист». Дослідимо генезис цього поняття в працях науковців. Термін «соціальний захист» вперше був введений в американському Законі про соціальну безпеку, прийнятому в 1935 році. Даний закон обумовив прийняття соціальних програм допомоги непрацездатним особам та людям похилого віку. У 1938 році термін «соціальний захист» був використаний в законодавстві Нової Зеландії. З 1944 року цей термін набув широкого поширення в документах Міжнародної організації праці (МОП) – оскільки просто і чітко висловлював сутність проблеми, що виникає у різних категорій населення» [1].

Аналіз наукових публікацій засвідчив, що вітчизняна наука під соціальним захистом розуміє забезпечення державної підтримки окремих категорій громадян через систему органів влади, підприємств та установ. У спеціальній літературі науковцями пропонується ширше поняття «соціальний захист». Наприклад, В.Ш. Шайхатдінов, вказує, що соціальний захист – державні та недержавні заходи, спрямовані на створення сприятливого середовища існування людини як члена суспільства» [2].

Х. Ламперт включає до соціального захисту національні системи охорони праці, допомогу держави в отриманні освіти [3]. Своєю чергою, В.П. Черноморченко вважає, що надання матеріальних благ, пов'язаних з реалізацією права на житло, так само є соціальним захистом [4].

Т.К. Миронова пропонує розглядати соціальний захист, як «діяльність

державних і недержавних органів та організацій щодо здійснення заходів економічного, правового, організаційного характеру, які спрямовані на попередження або пом'якшення негативних наслідків для людини і її сім'ї при настанні певних соціально значущих обставин (в тому числі соціальних ризиків), а також на збереження прийняттого рівня їх матеріального і соціального добробуту» [5].

Основні визначення категорії «соціальний захист» наведено у табл. 1.1.

Таблиця 1.1 – Сутність поняття «соціальний захист»

Автор	Трактування поняття
1	2
П'єтерс Д. [6]	низка заходів, що формують солідарність із людьми, які стикаються зі загрозою відсутності заробітку або конкретними витратами
Ікінгрін Є., Неганов Ф. [7]	соціальна система, що забезпечує умови для нормальної життєдіяльності населення, яка проявляється в діяльності держави, органів місцевого самоврядування, організацій зі створення сприятливого для людини навколишнього середовища, охорони материнства і дитинства, надання допомоги сім'ї, охорони здоров'я громадян, професійну підготовку громадян, сприяння зайнятості, охорони праці, регулювання заробітної плати та доходів населення, забезпечення громадян житлом, регулювання права власності громадян, матеріального забезпечення та обслуговування непрацездатних та інших потребують соціальної підтримки громадян, а також в діяльності населення щодо соціального самозахисту
Шарін В. [8]	це сукупність суспільних зв'язків і відносин, обумовлених необхідністю захисту соціального становища від впливу соціальних ризиків всіх верств суспільства. У вузькому сенсі соціальний захист - це комплексна система соціально-економічних і правових відносин, призначена для забезпечення державних гарантій в області рівня життя, а також підтримки соціально вразливих верств населення у зв'язку з важкою життєвою ситуацією

Кінець табл. 1.1

1	2
Дідківська К. [9]	державна підтримка певних категорій населення, котрі можуть зазнавати негативного впливу ринкових процесів, забезпечення відповідного рівня життя через надання правової, фінансової, матеріальної допомоги окремим громадянам (найвразливішим верствам населення), а також створення соціальних гарантій для економічно активної частини населення, забезпечення прийнятних для країни умов життя та праці громадян, у тому числі внаслідок установлення соціальних стандартів
Пантелєєва Т. [10]	відповідна політика держави щодо забезпечення прав і гарантій в області рівня життя, задоволення потреб людини: права на мінімально достатні засоби життєзабезпечення, на працю і відпочинок, захист від безробіття, охорону здоров'я і житла, на соціальне забезпечення по старості, хвороби і в разі втрати годувальника, для виховання дітей
Римашевська Н. [11]	фактичні механізми, за допомогою котрих зазвичай перерозподіляються доходи від деяких підгруп суспільства, що "фінансуються" (економічно активних членів суспільства), на користь підгруп, що "отримують", тобто хворих, людей похилого віку, непрацездатних, безробітних, бідних.

Таким чином, різні дослідники, трактуючи категорію «соціальний захист», роблять акценти на різних аспектах, таких як «система», «механізм», «заходи» тощо. Враховуючи переваги наявних трактувань, у межах даного дослідження під соціальним захистом буде розумітися система заходів правового, соціально-економічного та організаційного характеру, гарантована державою, яка реалізується нею та органами місцевого самоврядування для забезпечення конституційного права людини та народу на гідне життя, тобто їх добробуту на рівні соціально-економічних і культурних стандартів, закріплених в міжнародних правових актах, до яких приєдналася Україна. В даному визначенні підкреслюється:

- багатосуб'єктність соціального захисту;
- мета соціального захисту - забезпечення гідного життя кожного члена суспільства;

- міра відповідальності органів державної влади та місцевого самоврядування за забезпечення гідного життя людей;
- об'ємність поняття, що дозволяє відокремити його від категорій «соціальне забезпечення», «соціальна підтримка», «соціальна допомога».

На думку В.Ш. Шайхатдінова, в зміст соціальної підтримки включаються «заходи з надання допомоги особам (сім'ям), які мають дохід не нижчий від прожиткового мінімуму, але яка потребує додаткової підтримки в зв'язку з важкою життєвою ситуацією». Тому соціальна підтримка відрізняється від інших форм соціального забезпечення і соціального захисту населення. Однак, попри визнання таких відмінностей і особливостей соціальної підтримки, залишається відкритим питання про можливість розглядати її як організаційно-правову форму соціального захисту населення.

В системі соціальної підтримки окремих категорій населення найбільшою мірою проявляється специфіка обліку і компенсації соціального ризику, що тим не менш не дає підстав для однозначного твердження про необхідність визнання її окремої організаційно-правовою формою соціального захисту населення. По-перше, це відбувається через те, що соціальна підтримка може фінансуватися з різних джерел, включаючи бюджети різних рівнів і прибуток комерційних організацій (коли мова йде про заходи, що встановлюються в колективних договорах). По-друге, соціально-демографічні та професійні категорії населення, для яких передбачаються ті чи інші заходи соціальної підтримки, можуть визначатися законодавцем або соціальними партнерами виходячи з самих різних обставин (рівня оплати праці в галузі або професії, рівня пенсійного забезпечення, стажу роботи у відповідній галузі, професії або конкретної організації тощо). При цьому зазначені критерії навряд чи можна вважати об'єктивними та сталими в умовах не завжди послідовного розвитку соціального законодавства. По-третє, соціальна підтримка, як правило, надається на додаток до тих чи інших основних видів соціального забезпечення, найчастіше до трудових пенсій. Багато в чому це можна пояснити тим, що

реформування основних видів соціального забезпечення поки не привело до істотних позитивних змін, тому держава прагне розвивати систему соціальної підтримки окремих категорій населення з метою більш повної компенсації соціальних ризиків.

Це дає підстави стверджувати, що соціальна підтримка є додатковою формою соціального захисту окремих категорій населення. Слід підкреслити, що надання заходів соціальної підтримки не обумовлено перевіркою потреби в них громадянина, оцінкою рівня доходів в співвідношенні з прожитковим мінімумом, як це потрібно, наприклад, для надання державної соціальної допомоги малозабезпеченим громадянам. Тут діє своєрідна «презумпція потреби», заснована на приналежності громадянина до певної категорії осіб, яким потрібен додатковий соціальний захист з урахуванням тих чи інших обставин.

Єдності з питання про поняття соціального забезпечення в науці також не досягнуто дотепер. Широкий підхід до соціального забезпечення значною мірою відповідає традиційним уявленням про роль держави в досягненні соціального добробуту особистості. З цієї точки зору всі соціальні гарантії, які фінансуються з усупільненого джерела (бюджету або позабюджетних фондів) і адресовані громадянам, які перебувають в ситуації соціального ризику, можна вважати видами соціального забезпечення. Про це пише, зокрема, В.С. Аракчєєв, даючи визначення виду соціального забезпечення: це «закріплене чинним законодавством в грошовій або натуральній формі надання, направляється на адресу потребує громадянина з метою надання йому допомоги або змісту шляхом громадських та (або) усупільнених засобів» [12].

Більш вірним представляється вузьке розуміння соціального забезпечення, згідно з яким до нього слід відносити лише основні види соціальних гарантій, адресованих громадянам, яким загрожують основні соціальні ризики, а саме відсутність або втрата (зниження) доходу з причин, не залежних або слабо залежних від волі самої особи та визнаних

суспільством соціально значущими. Крім того, основні види соціального забезпечення у вузькому сенсі слова зображені в міжнародно-правових актах і можуть розглядатися як міжнародні стандарти соціального забезпечення.

Багато дослідників розглядають соціальний захист спільно з поняттям «рівень життя». В такому сенсі соціальний захист являє собою сукупність державних заходів, які спрямовані на підтримку гідного рівня і якості життя громадян. У нових економічних умовах термін «соціальний захист» замінює термін «соціальне забезпечення», що використовувався в радянській економіці, де він характеризував специфічну організаційно-правову форму соціального захисту, яка здійснювалась безпосередньо державою, проте в сучасних умовах був необхідним розвиток інших організаційно-правових форм соціальної підтримки найбільш вразливих категорій населення. Тобто, поняття «соціальний захист» є ширшим, ніж поняття «соціальне забезпечення».

Визначаючи коло об'єктів, що підлягають соціальному захисту, варто зауважити, що коло об'єктів може розглядатися як у вузькому, так і в широкому сенсі. У широкому сенсі об'єктами соціального захисту є всі громадяни України, оскільки правом на соціальні гарантії з боку держави володіють усі громадяни.

У вузькому сенсі до об'єктів соціального захисту відносяться соціально слабкі групи населення – громадяни, які за своїми об'єктивними можливостями не можуть самозабезпечуватись без заходів соціальної допомоги. До соціально слабких верств населення слід відносити: інвалідів, ветеранів, громадян похилого віку та громадян, які досягли віку 80 років, дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків, а також багатодітні та неповні сім'ї.

Слід підкреслити, що сутність соціального захисту проявляється в його основних функціях (рис. 1.1).

Рисунок 1.1 – Основні функції соціального захисту громадян

Проаналізуємо детальніше кожен із зазначених функцій. Соціальна функція спрямована на підтримку соціального положення людини при впливі різних ризиків, що містять загрозу погіршення цього положення.

Економічна функція полягає в заміщенні заробітку (доходу або утримання), втраченого у зв'язку з віком, непрацездатністю або втратою годувальника; часткове відшкодування додаткових витрат при настанні певних життєвих обставин; наданні мінімальної грошової або натуральної допомоги малозабезпеченим громадянам.

Політична функція дає можливість державі за допомогою соціального захисту населення, реалізовувати основні напрямки соціальної політики, націлені, головним чином, на умови життя людей з метою реалізації конституційних положень. Від того, наскільки ефективно система соціального захисту населення реалізує свою політичну функцію, залежить стабільність, стійкість суспільства.

Демографічна функція покликана стимулювати відтворення народонаселення, необхідне для нормального розвитку країни.

Таким чином, соціальний захист передбачає надання підтримки, допомоги населенню держави, а також соціальне обслуговування і страхування громадян. Мета соціального захисту полягає у наданні населенню захисту від ситуацій, які пов'язані з соціальним ризиком. До таких

ситуацій належать: хвороба; ризик залишитися без роботи; втрата працездатності; втрата здатності обслуговувати себе. Таким чином, можна зробити висновок, що соціальний захист є системою заходів, які спрямовані на запобігання, зменшення негативного впливу та ліквідацію наслідків ситуацій, пов'язаних з соціальним ризиком шляхом забезпечення гідного рівня і якості життя.

1.2 Особливості елементів системи соціального захисту громадян

Важливість повсякденної уваги до розв'язання соціальних проблем різних категорій громадян визначається зі збільшенням їх питомої ваги в структурі населення, яке спостерігається в останнє десятиліття не тільки в нашій країні, але й у всьому світі. З переходом людей в групу тих, «які потребують соціальної підтримки», істотно змінюються не тільки взаємини людини та суспільства, а й такі ціннісні орієнтири, як сенс життя, щастя, добро і зло тощо. Змінюється сам спосіб життя, розпорядок дня, цілі та завдання. Звуження кола спілкування і сфер діяльності веде до збіднення життя, відходу з неї позитивних емоцій, почуття самотності і непотрібності. Саме в світлі вищевикладеного система соціального захисту населення в нашій країні є одним із пріоритетних напрямків держави.

У цей час система соціального захисту представляє собою взаємодіючий комплекс соціальних сфер, що відповідають за широкий спектр питань соціального характеру. У сфері її відповідальності – організація роботи з надання лікувально-профілактичної допомоги, питання загальної середньої, професійної та післявишівської освіти, реалізація програм підтримки сім'ї та молоді, численні питання, пов'язані із соціальним захистом громадян – ветеранів, пенсіонерів, малозабезпечених, студентів, багатодітних та неповних сімей. Також комплекс організовує роботу органів ЗАГС, проводить політику в галузі культури, мистецтва, кінопрокату, охорони і використання історико-культурної спадщини.

У сучасних умовах ринкової економіки система соціального захисту

має будуватися на наступних принципах:

1. загальність соціального захисту населення, що передбачає однакову для кожного можливість його отримання при настанні важкої життєвої, соціально вразливої ситуації незалежно від статі, раси, національності, мови, походження, місця проживання та інших ознак;
2. диференційованість при визначенні розмірів і видів допомоги;
3. соціальна солідарність усіх верств населення у вирішенні завдань соціального захисту;
4. багатосуб'єктність соціального захисту: головним суб'єктом і гарантом соціального захисту виступає держава; крім неї є чимало гарантів захисних функцій – це громадські об'єднання, конфесії, організації всіх форм власності;
5. пріоритетність державних засад: держава, висловлюючи волю суспільства, забезпечує закріплення в Конституції гарантій в сфері соціального захисту. Вона є гарантом повної реалізації прав на соціальний захист і несе відповідальність, якщо ці права залишаються декларацією;
6. відповідність державних гарантій економічним можливостям держави: цей принцип передбачає вибір оптимуму між потребами та можливостями. Саме центр повинен забезпечити гарантований рівень соціального захисту з державного бюджету всім, хто має на нього право, незалежно від економічного стану регіону. Регіони, місцеві органи влади є виконавцями законів і програм соціального захисту, наділяючи їх при цьому відповідними фінансовими ресурсами, а також суб'єктами соціального захисту, які надають додаткову соціальну допомогу, виходячи з наявних можливостей;
7. всебічність соціального захисту: його ефективність залежить від адекватності всебічної протидії всьому різноманіттю можливих ризиків, що загрожують нормальному соціальному стану людини в суспільстві.
8. принцип єдності соціального захисту та самозахисту: він передбачає, що соціальний захист стає більш дієвим, коли людина є не тільки її об'єктом, а й активно діючим суб'єктом. Соціальний захист має спиратися на розвиток

самозахисних механізмів, пов'язаних зі самозабезпеченням та самодопомогою.

В науковій літературі висувуються різні підходи до визначення структури соціального захисту. Доцільно приділити уваги підходу П. Шевчука, яким виділяються три складові системи соціального захисту: соціальна допомога; соціальне страхування; соціальна справедливість (рис.1.2) [13]. Ученим стверджується, що надання соціальної допомоги означає підвищення рівня споживання економічно слабких сімей унаслідок зниження рівня споживання економічно сильніших сімей з метою пом'якшення бідності перших [13]. Однак така аргументація досить спірна, оскільки необхідним є уточнення, які саме сім'ї є «економічно слабкими» й «економічно сильними», а також окреслення механізму перерозподілу.

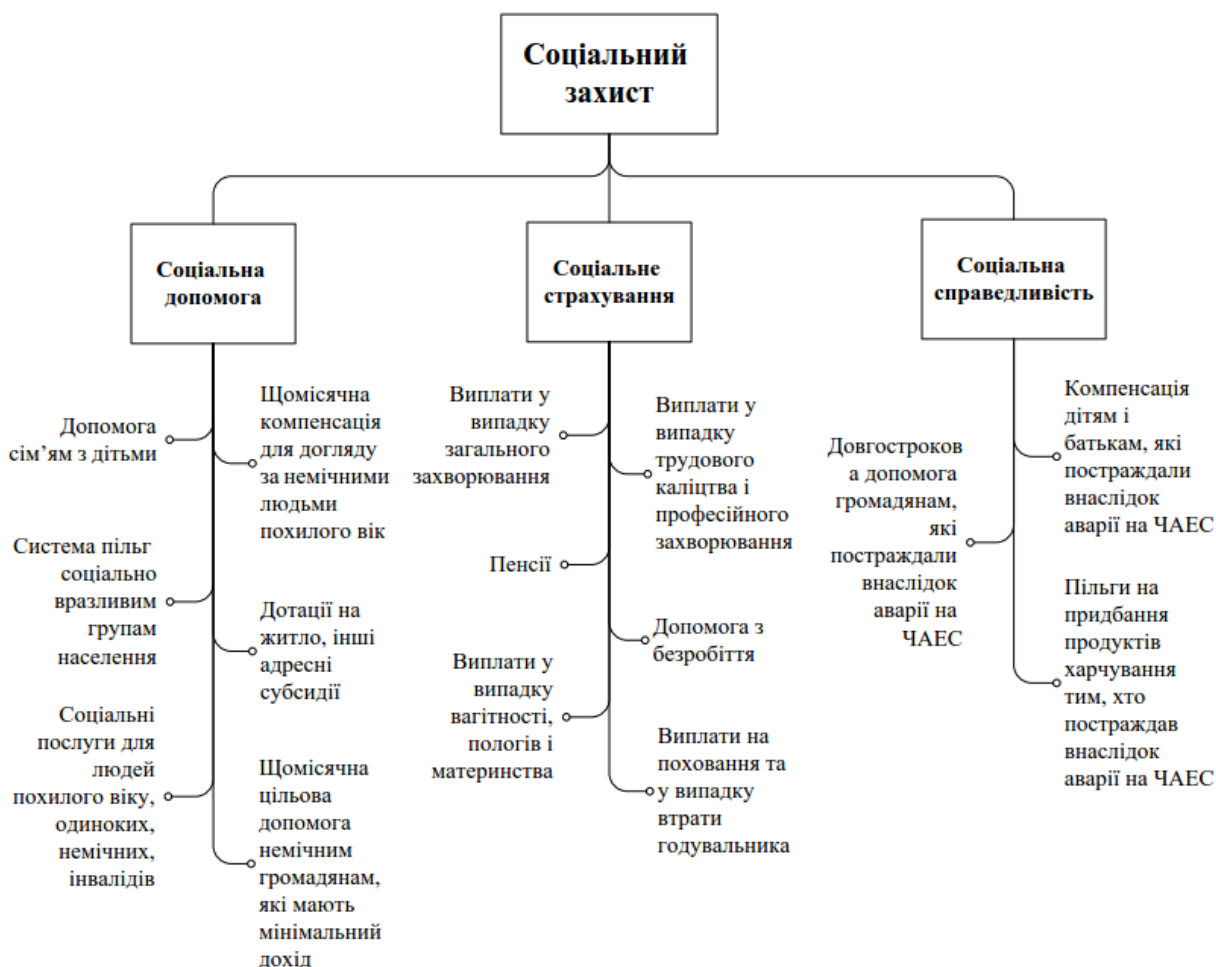

Рисунок 1.2 – Складові системи соціального захисту населення [13]

Вченим, окрім таких класичних складових системи соціального захисту, як: соціальна допомога, соціальне страхування та соціальна справедливість, вирізняються також інші складові: сприяння освіті й підвищення кваліфікації населення; захист прав дитини; соціальне обслуговування дітей-інвалідів; рання імунізація; соціальна робота в неблагополучних сім'ях та з обслуговування самотніх літніх і незапрацьованих громадян; активна політика на ринку праці; гендерна політика; підготовка кадрів тощо.

У роботі Халецької А. наводиться структура системи соціального захисту, яка містить в собі чотири елементи: пенсійне забезпечення, субсидії на житлово-комунальні послуги, соціальна допомога, державна допомога сім'ям з дітьми (рис. 1.3).

Аналіз підходів щодо структури системи соціального захисту громадян засвідчив, що основними структурними елементами виступають:

- соціальна допомога;
- соціальне страхування;
- соціальне забезпечення.

Таким чином, у більшості випадків під соціальним забезпеченням розуміється надання соціальних благ і послуг громадянам без врахування трудового внеску і перевірки нужденності на основі принципу розподілу за потребами наявних суспільних ресурсів цих благ. Під соціальним страхуванням вченими вважається захист економічно активного населення від соціальних ризиків на основі колективної солідарності при відшкодуванні шкоди. Під третім елементом – соціальною підтримкою (допомогою) – розуміється надання допомоги вразливим групам населення, які не здатні в силу тих чи інших причин забезпечити своє існування. Слід зазначити, що соціальна допомога здійснюється в грошовому та натуральному виразі, фінансується коштом загальних податкових надходжень.

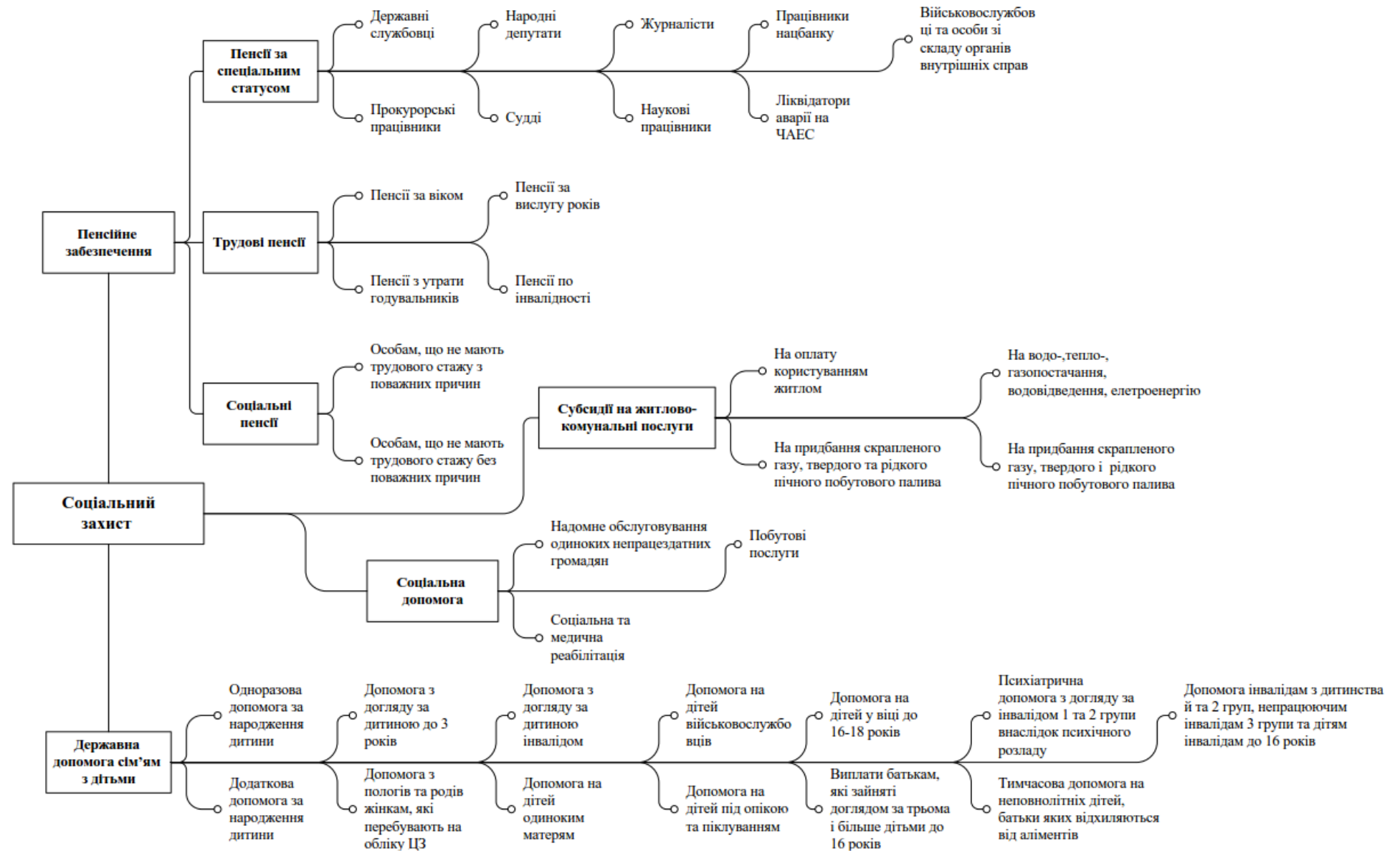

Рисунок 1.3 – Структура державної системи соціального захисту населення в Україні [14]

Проаналізуємо комплекс основних напрямків та організаційно-правових форм системи соціального захисту, що склалися у світовій практиці (рис. 1.4).

Рисунок 1.4 – Основні форми системи соціального захисту

Визначимо детальніше зміст вищезазначених форм системи соціального захисту.

1. Індексація доходів населення. Під нею розуміються заходи щодо підвищення реального змісту основних доходів населення (зарплати, пенсій, допомог, стипендій) у зв'язку зі зростанням цін.

2. Забезпечення мінімальних соціальних гарантій за доходами. Серед них головним є прожитковий мінімум. Дана категорія затверджується законом. У ньому передбачено, що мінімум зарплати та пенсій буде поступово виведений на обумовлений нормативний рівень. Для тих же категорій, які не мають доходу за прожитковим мінімумом, встановлюється

право на соціальну допомогу держави.

3. Регулювання соціальної інфраструктури за допомогою державних мінімальних стандартів і нормативів. Це, перш за все, мінімальні витрати бюджету на освіту і охорону здоров'я, житло, соціальне обслуговування непрацездатного населення тощо. Наразі ці нормативи діють в бюджетному регулюванні на рівні, який далеко не відбиває навіть мінімальні потреби зазначених сфер.

4. Надання пільг (знижок і субсидій) окремим групам населення.

5. Встановлення дотацій до цін, державне регулювання споживчих цін. У загальнодержавному масштабі в тій чи іншій формі регулюється досить вузьке коло цін, в основному пов'язаних з діяльністю природних монополій і сектором держвласності (газ, електрику, міжміські перевезення, зв'язок). У місцевому масштабі регулюється утримання житла, міський транспорт, деякі види ліків і продуктів першої необхідності. Вплив на ціни здійснюється різними методами: за допомогою пільгового оподаткування, у вигляді бюджетних дотацій виробникам, у формі прямо фіксованих на певний час цін тощо. При цьому коло соціально захищених поширюється на всіх споживачів даного блага або послуги, тому даний метод розглядається як найбільш витратний, а тому застосування його поступово скорочується.

6. Норми прямої дії соціально-трудового законодавства. Ці норми в основному пов'язані із захистом трудових прав: приймання, звільнення, режиму робочого часу, деяких розділів оплати праці. Найбільш істотним законодавчим джерелом в цій галузі є Кодекс законів про працю України. Затверджена в масштабах країни Єдина тарифна сітка працівників бюджетної сфери може розглядатися в цьому ж контексті соціально-захисних механізмів. Сюди ж включається право на оскарження в суді – наймогутніший засіб забезпечення прав і гарантій людини тощо.

7. Однією з державно-правових форм соціального захисту є безпосередньо державне забезпечення непрацездатних осіб. Основні ознаки безпосереднього державного забезпечення – фінансування витрат коштом

державного бюджету і встановлення категорій осіб, що забезпечуються, і рівня їх забезпечення відповідно до пріоритетів, які визначаються органами державної влади. Безпосереднє державне забезпечення в країнах з ринковою економікою має досить обмежені масштаби застосування.

8. Іншими організаційно-правовими формами соціального захисту може бути обов'язкове (примусове) накопичення коштів на випадок виникнення деяких обставин. Ці фонди існують в окремих країнах (Азії і Африки, які були колоніями), є загальнонаціональними організаціями, призначеними для здійснення обов'язкових заощаджень усіма працюючими громадянами. Фонди мають на меті забезпечити індивідуальну відповідальність кожного працюючого за свій добробут у майбутньому. Вони являють собою установи типу ощадного банку. Скористатися цими вкладками можна в разі тимчасової непрацездатності, у разі безробіття тощо.

Характерною особливістю приватних форм соціального захисту є те, що вони створюються не в обов'язковому порядку, в силу прийняття відповідного законодавства, а через приватної ініціативи суб'єктів відносин у даному середовищі, які беруть на себе зобов'язання щодо здійснення соціального захисту обмеженого кола осіб, що представляють для них певний інтерес. Приватні форми можуть застосовуватися в таких видах соціального захисту, як забезпечення тимчасової непрацездатності, медичної допомоги, в пенсійному забезпеченні тощо.

9. Обов'язкове соціальне страхування, яке широко використовується в абсолютній більшості економічно розвинених країн щодо багатьох видів соціального захисту. Обов'язкове страхування поширюється на працюючих членів суспільства, в ньому беруть участь три сторони: роботодавець, працівник, держава.

10. Соціальне забезпечення і соціальна допомога. Соціальне забезпечення направлено на утримання непрацездатних членів суспільства. Це забезпечення здійснюється відповідно до законодавства з 2-х джерел: бюджету (а, отже, податків) і фондів соціального страхування. Коштом

бюджету забезпечуються категорії непрацевдатних, не застраховані в обов'язковому порядку (особи похилого віку, які не мають трудового стажу, діти тощо) або мають професійні особливості трудової діяльності і положення (військовослужбовці та прирівняні до них категорії, державні службовці в частині специфіки нарахування пенсій, і ін.). За рахунок страхових коштів виплачуються трудові пенсії та допомоги застрахованим, як правило, це – наймані працівники.

Наведена класифікація напрямків соціального захисту може бути розширена, звужена або згрупована за іншою ознакою, але основні її елементи в будь-якому варіанті повинні бути присутніми, адаптовані кожен раз з сучасних позицій. Так, зниження темпів інфляції може дещо знизити щодо інших способів роль механізму індексації доходів. Проте проблема залишається аж до стабілізації, а потім відновлення рівня життя. З поліпшенням економічного становища в країні можливе перенесення акцентів з методів прямої грошової допомоги на непрямі. Наприклад, посилення податкових пільг і знижок або відносно звуження значущості витрат з бюджету і розширення витрат шляхом соціального страхування.

Але які б то не були комбінації розділів соціального захисту, їх поєднання і підпорядкованість, для конкретних споживачів, їх реалізація проводиться практично в 3-х форматах: готівкові та безготівкові грошові виплати (соціальні трансферти, субсидії, дотації і пільги різного роду), натуральні надходження (безплатні їдальні, роздача промтоварів, тимчасове житло, протези тощо) та безплатні і пільгові послуги (освіта, охорона здоров'я, соціальне обслуговування тощо).

Провівши дослідження аналізу системи соціального захисту населення, можна зробити висновок про те, що соціальний захист населення це один з найважливіших напрямків соціальної політики держави, що полягає у встановленні та підтримці суспільно необхідного матеріального і соціального становища всіх членів суспільства.

1.3 Соціальна допомога як обов'язкова складова системи соціального захисту населення

Функція соціального захисту полягає в наданій допомоги людині, яка перебуває у важкій життєвій ситуації, або в тому, щоб запобігати виникненню такої ситуації. Програми соціального страхування спрямовані на вирівнювання доходу, скорочення якого викликано або циклічними коливаннями економіки або змінами в ході життєвого циклу працівника. Кошти на ці програми відраховуються працівниками і роботодавцями як певний відсоток від їх заробітку. Якщо людина не охоплена системою соціального страхування, то єдиною підтримкою перед хронічним або тимчасовим зниженням її доходу є державні програми соціальної допомоги. Найбільш поширеними є програми допомоги з малозабезпеченості та сімейним виплатам. Для підвищення ефективності використання коштів, що виділяються на соціальні потреби, важливо вивчати досвід функціонування соціальної допомоги, накопичений в інших країнах та підвищувати адресність програм.

Характерною рисою будь-якої ринкової економіки є самостійне рішення людини про те, яким чином він бере участь в економічному житті. Свобода жити відповідно до власних уявлень пов'язана з відповідальністю за прийняті рішення. Це означає в тому числі, що значною мірою кожна людина, перш за все сама відповідає за себе, коли мова йде про страхування від ризиків загального характеру. Але в будь-якому суспільстві знаходяться вразливі групи населення, які в силу тих чи інших причин не можуть підтримувати свій дохід на рівні, що дозволяє мати життєвий стандарт, характерний для даного суспільства.

У ряді країн створюється соціально ангажоване ринкове господарство, яке досягає суспільної злагоди завдяки тому, що воно енергію сильних

ставити на соціальну службу на користь слабких. Соціальна держава – це тип держави, покликаної гарантувати кожному певний рівень життя (мінімум матеріального і культурного існування) за допомогою перерозподілу доходів і власності. Відповідно до основного принципу соціальної держави на передній план висувається відповідальність суспільства за умови існування кожного її громадянина.

Підвищені гарантії суспільства можуть прийти в суперечність з ефективністю економіки країни. Якщо країна має невисокий рівень економічного розвитку, то і система соціального захисту в змозі забезпечити лише відносно низький рівень соціальних гарантій. З ростом ефективності економіки стає можливим розширити і систему соціального захисту в основному в трьох напрямках:

1. Розширення сфери соціального захисту шляхом включення в перелік соціальних гарантій все більшого числа соціальних ризиків.
2. Розширення складу соціально захищених груп шляхом включення в систему соціального захисту не тільки осіб найманої праці, а й груп людей (наприклад, ремісників, певні верстви непрацюючих, які перебувають в стадії реабілітації та ін.).
3. Збільшення кількості та підвищення рівня послуг соціального забезпечення.

У періоди спаду виробництва рівень соціальних гарантій переглядається. Від усієї системи соціального захисту залишаються найважливіші гарантії, при цьому здійснюється перехід до багатоканального фінансування з опорою на соціальне страхування. Система соціальної допомоги зазвичай являє собою серію заходів, пов'язаних з доступом до гарантованих соціальних послуг для всіх членів суспільства. Слід зазначити, що мова йде про систему соціальної допомоги не тільки приватним особам, але і інститутам, від діяльності яких значною мірою залежить життєвий

рівень. Це в першу чергу фінансування медичного обслуговування та освіти. За рахунок коштів державного бюджету фінансуються такі організаційно-правові форми соціального захисту, як соціальна допомога і державне соціальне забезпечення. У суспільній свідомості і навіть в законодавстві в галузі соціальної політики ці форми соціального захисту часто сприймаються як однопорядкові, тому існує необхідність їх поглибленого аналізу, оскільки кожна з цих форм в умовах ринкової економіки виконує різні функції і має свій напрямок розвитку.

Ранньою формою системи соціального захисту є обов'язкове соціальне страхування осіб найманої праці, що виникло в Німеччині в кінці XIX століття. Держава надавала пенсії чиновникам і військовим, які довгий час перебували на службі, а також спільно з релігійними громадами надавала допомогу бідним. Громадське піклування – одна з ранніх форм соціального захисту. В кінці XIX століття в Данії була змінена система громадського піклування. У суспільстві склалося розуміння того, що допомога, яка надається нужденним особам за умови позбавлення громадянських прав є принизливою. Система громадського піклування була змінена, і надання соціальної допомоги нужденним громадянам коштів, стало розглядатися не як міра покарання, а як законне право громадян в передбачених законодавством випадках нужденності.

Подібне законодавство було прийнято в ряді інших скандинавських країн, у Великобританії та деяких англомовних країнах. Першим законодавчо визнаним випадком нужденності, що дає право на отримання соціальної допомоги, була старість. Право на отримання допомоги, не обумовлене попередньою сплатою внесків, а було надано в разі старості, інвалідності, сім'ям, які втратили годувальника, а також безробітним, якщо їх доходи виявлялися нижче певного рівня гарантованого державою. У Новій Зеландії і в Австралії в кінці 30-х років XX століття була створена національна

система, що охоплює всі категорії громадян, у формі соціального страхування. Поширення принципів соціальної допомоги на всю систему соціального захисту є рідкістю. У більшості країн форма соціальної допомоги застосовується лише в якості додаткової до соціального страхування та інших організаційно-правових форм соціального захисту. В цей час в країнах з розвиненою системою соціального захисту соціальну допомогу отримують громадяни, розміри виплат яким за системами соціального страхування та іншими системами є недостатніми для прийняттого рівня життя. У цих країнах соціальна допомога грає, таким чином, роль останньої страхувальної сітки в відносинах тих категорій громадян, для яких інші організаційно-правові форми соціального захисту не дають достатньо коштів [15].

Обсяг соціальної допомоги надається виходячи з фінансових можливостей відповідного органу влади, і не пов'язаний з величиною минулого доходу або сформованим загальним рівнем життя населення. Соціальна допомога, таким чином, має певною мірою благодійний характер. Розміри соціальної допомоги диференціюються залежно від кількості членів сім'ї та суми її обов'язкових поточних витрат, пов'язаних з оплатою житла та інших комунальних витрат, і складають різницю між встановленим прожитковим мінімумом і наявними доходами сім'ї.

Програми соціальної допомоги фінансуються з державного бюджету або бюджетів органів місцевого самоврядування. Соціальну допомогу можна застосовувати лише в якості додаткової форми соціального захисту, оскільки вона є досить дорогою з точки зору питомої ваги адміністративних витрат в загальних витратах по її наданню, оскільки перевірка майна та доходів, громадян охоплених цими програмами вимагає адміністративних витрат. Крім того, соціальна допомога не забезпечує громадянам рівня доходу, необхідного для підтримки сформованого рівня життя.

Державне забезпечення як особлива організаційно-правова форма соціального захисту є практично у всіх країнах, але нею охоплені окремі категорії громадян або окремі соціальні програми. Так, державне забезпечення може використовуватися для надання всіх видів соціального захисту військовослужбовцям. Іноді воно використовується для забезпечення всіх категорій громадян такими видами соціального захисту, як гарантована медична допомога і допомога сім'ям з дітьми, соціальні пенсії.

Державне забезпечення як форма соціального захисту характеризуються тим, що держава розподіляє кошти на певні програми соціального захисту і вирішує, на кого ці програми будуть поширюватися, виходячи з власного розуміння важливості тих чи інших заходів в області соціального захисту. Держава також визначає рівень забезпечення, що надається. Оскільки державне забезпечення не обумовлюється ні попередньою сплатою будь-яких внесків, ні перевіркою рівня доходів, то державне забезпечення більшою мірою, ніж інші форми соціального захисту, має вольовий суб'єктивний характер.

Здійснення державного забезпечення на безеквівалентній основі за рахунок коштів державного бюджету може вести до соціально-справедливого забезпечення одних категорій громадян за рахунок інших, при цьому менш захищених. При розгляді державного забезпечення на широкі верстви населення і обмеженості фінансових ресурсів допомога надаватиметься на мінімальному зрівняльному характері.

В умовах переходу до ринку відбувається диференціація. Соціальними витратами реформ є поширення бідності, що вимагає створення і функціонування інфраструктури, яка надає допомогу вразливим верствам, і вишукування джерел доходів вразливих верств населення. Проблемним є питання — чи вдасться захистити найбільш вразливі верстви населення, переклавши тягар витрат держави на соціальну допомогу на групи із

середнім рівнем доходу, або середні шари будуть захищені від цього навантаження за рахунок найбільш забезпечених.

Як зазначалося раніше, соціальна допомога може надаватися в наступних формах: грошових виплат, натуральних надходжень, безплатних і пільгових послуг (рис. 1.5). Якщо соціальна допомога надається шляхом грошових виплат, то необхідно визначити, до якого рівня грошових компенсацій слід прагнути. Ступінь компенсації втраченого доходу – тобто частка втраченого заробітку, що підлягає виплаті в якості соціальної допомоги – повинна визначатися в залежності від економічних умов країни і зберігати стимули до праці у працездатних. Поки можливо максимально швидке повернення до трудової діяльності і поки цей процес хоча б частково залежить від одержувача соціальної допомоги, відсоток компенсації не повинен бути таким, щоб не виникала спокуса занадто довго користуватися послугами системи соціального захисту.

Рисунок 1.5 – Основні форми соціальної допомоги

При визначенні величини соціальної допомоги можливі чотири альтернативних підходи: допомога всім одержувачам виплачується в однаковому розмірі; допомога є орієнтованою на індивідуальну потребу, тобто вона надається лише, оскільки одержувач не має інших джерел доходу;

розмір допомоги може бути орієнтований на величину попередньої заробітної плати або ж на величину страхових внесків одержувача; величина допомоги залежить від потреби одержувача (особливо при оплаті медикаментів і медичних послуг).

Однаковий розмір допомоги для всіх одержувачів є найпростішим в організаційному відношенні варіантом. Цей спосіб виявляється, однак, непридатним, якщо мова йде про відшкодування втраченого заробітку, оскільки розмір втрати доходу сильно коливається у різних одержувачів. Крім того, однакова допомога знижує мотивацію до праці.

Для функціонування системи соціальної допомоги та державного забезпечення важливим є питання про фінансування. У період економічних криз, коли податкові надходження держави скорочуються, потреби програм соціального захисту вступають в конкуренцію з іншими запитами держбюджету. На користь фінансування соціального захисту за рахунок спеціальних соціальних внесків на відміну від податків, які можуть використовуватися тільки цілеспрямовано, при цьому громадяни проявляють значно менше небажання при сплаті соціальних внесків, ніж при сплаті податків.

Для підвищення ефективності системи соціальної допомоги в індустріальних країнах особлива увага звертається на вдосконалення системи перевірки засобів та уникнення підвищення податків при досягненні одержувачами порогових доходів, оскільки це може призвести до зниження дієвості виплат. Радикальним рішенням є введення інтегрованої системи податків і виплат, за допомогою яких виплати будуть виплачуватися всім без перевірки коштів, а потім через систему податків кошти будуть перерозподілятися. Подібна система допомагає природним шляхом уникнути високих податків на низькі доходи. Однак проблема полягає в тому, що

якщо, згідно зі схемою, гарантований мінімальний дохід перешкоджає появі бідних, загальні податки на доходи можуть бути надзвичайно високими.

Якщо визначити три ключові характеристики системи соціальної допомоги в Західній Європі як: 1) офіційна межа бідності; 2) доходи нижче рівня бідності та активів нижче певного мінімуму як достатня умова для отримання соціальної допомоги; 3) спробу з боку установ соціальної допомоги охопити весь розрив між межею бідності і дійсним доходом, то можна сказати, що жодна з країн Східної Європи такої системи не має. Таку систему можна назвати системою гарантії мінімального доходу (ГМД).

Існуюча в країнах перехідної економіки система відрізнялася від системи ГМД в наступних моментах. Хоча оцінка доходу є невіддільним компонентом даної системи, дохід за межею бідності вважається необхідною, але зовсім не достатньою умовою для отримання соціальної допомоги. Повинні бути присутні й інші критерії, які, в основному, зводяться до низької можливості отримання доходів (майже нульова еластичність пропозиції праці). Соціальна ж допомога розглядається як тимчасова підтримка і часто надається в натуральному вигляді (наприклад, гаряче харчування або купони на оплату продовольчих товарів, ліків, допомога в догляді за дітьми, оплата дитячого садка, дрова і вугілля для опалення, оплата комунальних послуг та квартирної плати). Соціальна допомога не ставить своїм завданням повністю покрити різницю між межею бідності і дійсним рівнем доходу. Таку систему доцільно називати оцінкою рівня доходу (ОРД). Жодна з трьох характерних особливостей ГМД не міститься в системі ОРД.

Системи ОРД існують майже в усіх країнах Східної Європи. Чехія і Словаччина офіційно мають систему ОРД, де низькі доходи плюс порушення умов для нормальної сім'ї або нульова еластичність в пропозиції праці є вимогами для отримання соціальної допомоги. В Україні існує слабший варіант цієї системи. Основна відмінність полягає в тому, що низький рівень

доходів часто не є необхідною умовою для отримання допомоги, це скоріше бажана умова. Хоча існує така межа бідності, при досягненні якої повинна надаватися соціальна допомога, це слабка межа бідності, оскільки дуже багато що залежить від судження соціальних працівників і, звичайно, від наявних коштів.

Система соціальної допомоги при забезпеченні максимального ступеня узгодженості з політичними реаліями повинна являти собою національну систему. Така система характеризується тим, що вона є загальною (тобто прив'язана до конкретних категорій населення); вона повинна забезпечувати прийнятний рівень доходу; бути гнучкою; дозволяти окремим особам переходити з однієї категорії в іншу, не втрачаючи при цьому права на отримання допомоги; бути простою для розуміння і управління. Більшість виплат повинні надаватися на індивідуальній основі. Якщо мінімальні виплати гарантують прожитковий мінімум, то вони розв'язують проблему бідності окремих осіб, але не обов'язково сімей. Для підвищення ефективності системи допомога, що виникає у цьому зв'язку, має надаватися сім'ї. З урахуванням рівня доходів або стану здоров'я виплати по малозабезпеченості має виплачуватися також працюючим. Таке широке тлумачення права на отримання допомоги зменшує ризик для тих осіб, які бажали б працювати не в державному секторі.

Існують непрямі методи збільшення доходів малозабезпечених. Широко застосовується субсидування цін на деякі види продовольства. Відбираються такі продовольчі товари, які становлять основу споживання бідних і не споживаються в малих кількостях. Метод адресності має низькі адміністративні витрати, але виникають інші проблеми. У деяких країнах моделі споживання продовольства різними за рівнем доходу групами населення не особливо відрізняються між собою: дуже важко виділити продукти, які складають значну частину споживчого набору бідних

верств населення і одночасно – лише маленьку частину в споживанні забезпечених людей. До того ж сам по собі контроль за цінами може привести до виникнення бюджетного дефіциту, особливо якщо він буде виражатися в адміністративному встановленні низьких цін для виробників.

Посиленню адресності програм отримання продовольства сприяє видача малозабезпеченим групам населення спеціальних талонів для отримання продовольчих товарів. Цей підхід забезпечує кращий соціальний захист, ніж виплати готівкою в умовах високої інфляції, але робить негативний вплив на макроекономічну і стабілізаційну політику, оскільки талони зберігають свою реальну вартість і в тому випадку, коли їх забезпечення товарами стає дорожчим зобов'язанням для держави, про що, природно, заздалегідь знати неможливо. Безпосередній розподіл продуктів харчування використовується в основному для передачі населенню міжнародної продовольчої допомоги, оскільки доведення продовольства до тисяч одержувачів через цілий ряд державних структур потребує значних зусиль і певних організаційних складнощів. Надання міжнародної продовольчої допомоги знижує попит на вітчизняну сільськогосподарську продукцію, що призводить до необхідності додаткових дотацій сільському господарству а, отже, до зростання дефіциту бюджету.

В умовах різкого скорочення надходжень до держбюджету важко переоцінити роль соціальної філантропії в матеріальній підтримці нужденних. У США, наприклад, благодійністю займається близько ста мільйонів осіб, і кожен американець у віці старше 15-ти років витрачає в середньому чотири години на тиждень на заняття громадською діяльністю. Сума добровільних пожертвувань на різні цілі в країні щорічно перевищує 100 млрд. дол. Розширення благодійного руху, використання ефективних заходів його стимулювання є актуальним завданням. Але соціальна філантропія відноситься до людини, яка потребує допомоги як до пасивного

об'єкта, і може привести в окремих випадках до соціального утримання, зниження рівня загальної і соціальної активності людини. Соціальна робота, здійснювана в організаціях соціальної допомоги, бачить в людині, яка потрапила в складну життєву ситуацію, активного суб'єкта, якому потрібно допомогти розкритися і реалізуватися [16].

При визначенні шляхів підвищення ефективності функціонування організацій, що надають соціальну допомогу, важливе значення має вдосконалення управління і фінансового контролю. Вузькість податкової бази регіонів для отримання коштів на фінансування місцевих соціальних програм змушує місцевих керівників розраховувати на дотації з державного центру. Зниження державних доходів призводить до зростання заборгованості. Відсутність ясності в бюджетному процесі, не сприяє об'єктивності в наданні державних асигнувань. Місцева влада змушена вишукувати альтернативні джерела фінансування. В результаті виникає нерівномірність у забезпеченні соціальною допомогою жителів різних областей. Положення ускладнюються тим, що місцевим доводиться брати на себе організацію частини соціальної допомоги, яку раніше здійснювали підприємства. Надалі структура надання соціальної допомоги має змінюватися з метою підвищення її ефективності та адресної спрямованості.

РОЗДІЛ 2 ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ГРОМАДЯН

2.1 Моніторинг забезпечення соціального захисту населення у світі

Соціальний захист грає ключову роль в досягненні Цілей в галузі сталого розвитку, поширенні соціальної справедливості та реалізації права людини на загальнообов'язкове соціальне забезпечення. Таким чином, політика в галузі соціального захисту є життєво важливим елементом національних стратегій розвитку, які націлені на скорочення масштабів бідності та незахищеності людей протягом їх життя і забезпечення всеосяжного і стійкого зростання за рахунок підвищення доходів домогосподарств, створення стимулів для зростання продуктивності і розвитку людського капіталу, заохочення внутрішнього попиту, сприяння структурній трансформації економіки і поширення гідної праці.

Цілі в галузі сталого розвитку, прийняті Генеральною Асамблеєю ООН у 2015 році, відображають загальне прагнення країн світу «впровадити на національному рівні належні заходи і системи соціального захисту для всіх, включаючи встановлення мінімальних рівнів», з метою скорочення і запобігання бідності. Це зобов'язання забезпечити загальність соціального захисту підкреслює загальна згода розширити охоплення соціального забезпечення, закріплена Рекомендацією № 202, яка була прийнята в 2012 році представниками урядів і організацій роботодавців та працівників всіх країн світу.

Отже, актуальності набуває глобальний огляд останніх тенденцій, що виявляються в системах соціального захисту, включаючи його мінімальні рівні, поточний стан соціального захисту дітей, жінок і чоловіків працездатного віку, а також літніх людей відповідно до підходу, заснованого на життєвому циклі людини.

Так, одним з узагальнюючих показників є оцінка ефективного

охоплення соціальним захистом (рис. 2.1), що забезпечують комплексний моніторинг систем соціального захисту, в тому числі мінімальних рівнів соціального захисту.

Рисунок 2.1 – Глобальні та регіональні оцінки ефективного охоплення систем соціального захисту в розрізі категорій населення (у відсотках)

Джерело: Міжнародна організація праці [18].

Попри значне розширення охоплення соціального захисту в багатьох регіонах світу, для більшості населення планети право людини на соціальне забезпечення поки не стало реальністю. Лише 45 % населення світу отримують, щонайменше, один вид виплат соціального захисту; інші 55 % – що становить 4 млрд осіб – позбавлені якого б то не було захисту (рис. 2.1).

За оцінками Міжнародної організації праці (МОП), лише 29 відсотків населення світу мають доступ до комплексних систем соціального захисту, що передбачає повний спектр виплат – від виплат на сім'ю і дітей до допомоги по старості. При цьому переважна більшість – 71 % або 5,2 млрд осіб – повністю або практично позбавлені захисту.

Дефіцит охоплення обумовлений значним дефіцитом інвестицій в системи соціального захисту, зокрема, в країнах Африки, Азії та арабських державах (рис. 2.2).

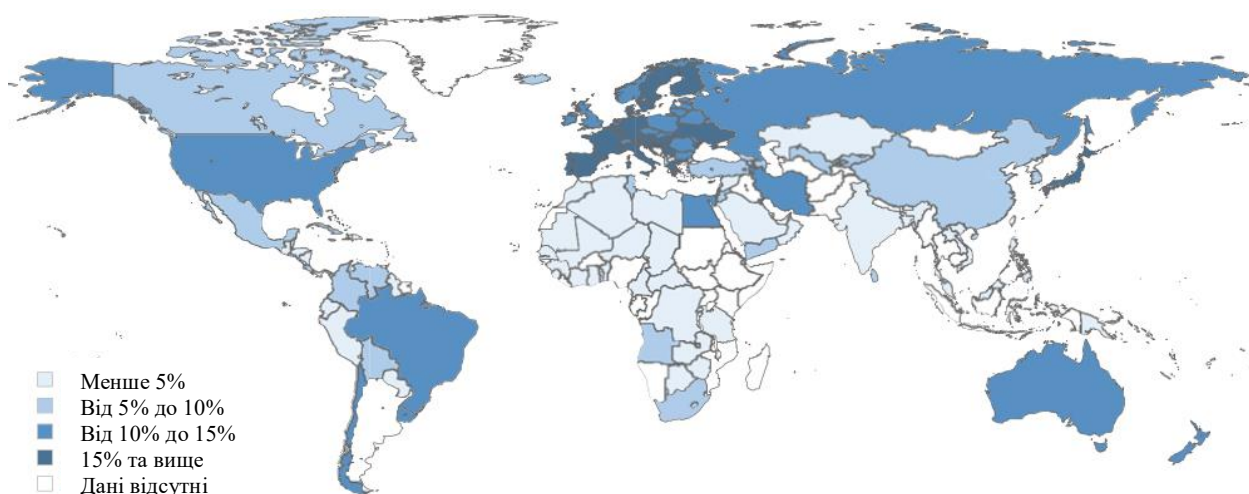

Рисунок 2.2 – Державні видатки на соціальний захист населення без урахування охорони здоров'я за даними за останній наявний рік (у відсотках ВВП)

Джерело: Міжнародна організація праці [18].

Відсутність соціального захисту підвищує незахищеність людей перед обличчям бідності, нерівності та соціального виключення протягом їх життєвого циклу і являє собою одну з головних перешкод на шляху соціально-економічного розвитку.

За останні роки в багатьох країнах світу відбулося значне розширення охоплення соціального захисту, зміцнення відповідних систем і встановлення ефективних мінімальних рівнів. У багатьох випадках в тих чи інших сферах було досягнуто повне або майже повне охоплення за рахунок комбінації систем і програм соціальних та страхових допомог. Наприклад, повне або практично повне охоплення пенсіями по старості, які забезпечують, як мінімум, базовий рівень захисту досягнуто більш ніж у 20 країнах і територіях у всіх регіонах світу, серед яких Болівія, Ботсвана, Бразилія, Грузія, Занзібар (Об'єднана Республіка Танзанія), Кабо-Верде, Китай, Косово, Лесото, Мальдівські острови, Монголія, Намібія, Непал, Таїланд, Тимор-Лешті, Тринідад і Тобаго, Україна, ПАР. В Аргентині та Монголії для забезпечення охоплення всього населення виплатами по вагітності та пологах і виплатами на дитину застосовується комбінація страхових і соціальних

допомог. Позитивний вплив поступового розширення охоплення соціального забезпечення на добробут населення документально підтверджено в багатьох країнах світу, таких як Бразилія, Гана, Індія, Кабо-Верде, Китай, Мексика, Мозамбік, Таїланд і ПАР; в поєднанні із заходами в області економіки, ринку праці та зайнятості це сприяє соціально-економічному розвитку і всеосяжному зростанню. Проте в умовах бюджетних обмежень і повільних темпів відновлення економіки після світової кризи урядом ряду країн було прийнято рішення урізати державні витрати, що призвело до скорочення охоплення або розміру допомоги. Такі заходи бюджетної консолідації привели до уповільнення темпів реалізації права на соціальне забезпечення та інших прав людини [17] у багатьох країнах, а також скоротили можливості систем соціального захисту зі стимулювання відновлення економіки і соціальної сфери.

Для забезпечення належного соціального захисту дітей необхідно виділяти на дітей і їх сім'ї достатній обсяг коштів. У цей час в країнах світу на соціальний захист дітей (без урахування витрат на охорону здоров'я) в середньому витрачається лише 1,1% ВВП при величезній диференціації в розрізі країн і регіонів, як показано на рис. 2.3.

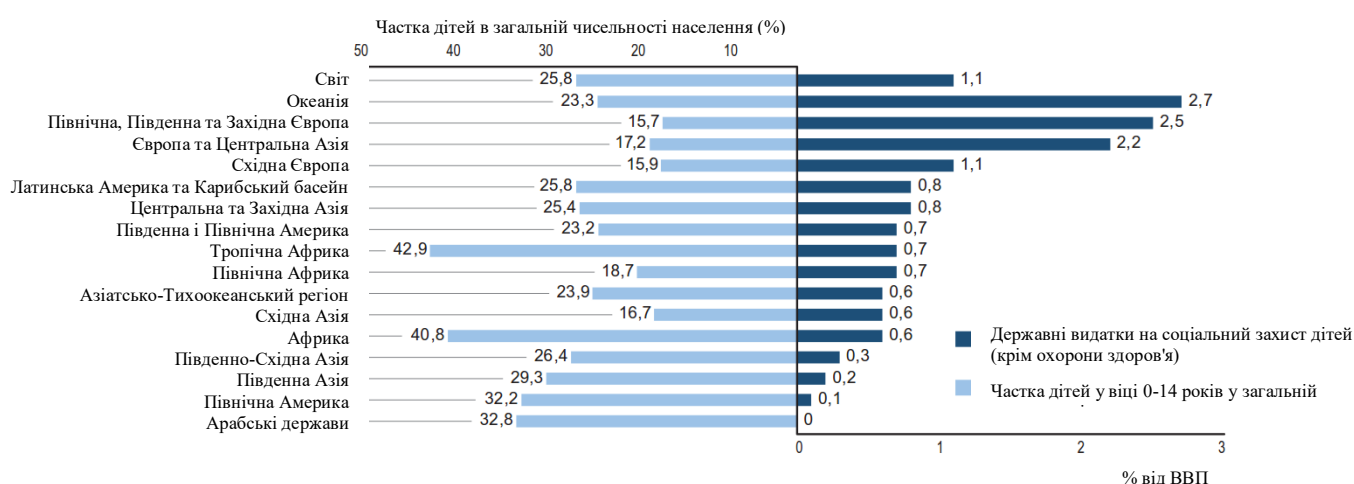

Рисунок 2.3 – Державні видатки на соціальний захист дітей і частка дітей у віці 0-14 років у загальній чисельності населення

Джерело: Міжнародна організація праці [18].

Якщо в країнах Європи і Центральної Азії, а також Океанії, на виплату дитячих допомог витрачається понад 2% ВВП, то в більшості інших регіонів світу рівень витрат залишається набагато нижче 1% ВВП. Регіональні оцінки для країн Африки, арабського світу, Південної і Південно-Східної Азії говорять про рівень витрат менше ніж 0,7% ВВП при тому, що діти складають там значну частину населення. Особливо низький рівень витрат спостерігається в Тропічній Африці, якщо врахувати, що в цих країнах діти у віці 0-14 років складають 43 % населення.

Високий рівень дитячої бідності та інші відповідні показники, в тому числі дитяча смертність, а також частка дітей, які страждають від недоїдання і нездорового харчування, виразно вказує на недостатність коштів, що виділяються на соціальний захист дітей. З цим важко сперечатися, навіть якщо врахувати, що інші витрати держави на освіту, охорону здоров'я і соціальний захист, не рахуючи дитячих і родинних допомог, теж сприяють поліпшенню становища дітей. Особливу тривогу викликає низький обсяг витрат в країнах з низьким і середнім рівнем доходів на тлі багатьох країн, де діти не отримують взагалі ніяких виплат – така ситуація підриває потенціал розвитку цих країн в майбутньому.

Іншим аспектом, який доцільно проаналізувати, є рівень соціального захисту жінок і чоловіків працездатного віку. Більшість людей працездатного віку є економічно активними і в цілому заробляють собі на життя, займаючись діяльністю, що приносить дохід, будучи формально або неформально зайнятими, незалежно від того, чи можна віднести таку зайнятість до гідної праці.

Незалежно від того, чи є вони в цей час економічно активними чи ні, люди працездатного віку мають специфічні потреби в соціальному захисті. Здійснення дієвих заходів щодо задоволення таких потреб має важливе значення не тільки для реалізації ними свого права на соціальне забезпечення, але і для ефективного функціонування ринку праці та вирішення більш широких завдань соціально-економічного розвитку. Ці

потреби можна в цілому розділити на три категорії:

потреба в заміщенні доходу, якого вони тимчасово або назавжди втратили через безробіття, виробничої травми, інвалідності, захворювання або вагітності;

потреба в підтримці доходу або інші заходи соціального захисту, якщо одержуваного ними доходу недостатньо для подолання бідності та (або) соціального виключення;

потреба в допомозі для відновлення здатності отримувати дохід після подій, перерахованих вище, а також для сприяння поверненню на ринок праці.

У світі на частку виплат для людей працездатного віку припадає близько третини витрат на соціальний захист (без урахування охорони здоров'я), які складають 3,2% світового ВВП (рис. 2.4). У їх числі допомога по вагітності та пологах, допомога по безробіттю, допомога при виробничому травматизмі, допомога по інвалідності і загальній соціальній допомозі.

Рисунок 2.4 – Державні видатки на соціальний захист (без урахування охорони здоров'я) осіб працездатного віку, а також частка осіб працездатного віку (15-64 років) в загальній чисельності населення

Джерело: Міжнародна організація праці [18].

На тлі вищезазначеного середнього значення спостерігається значна регіональна диференціація – від 0,6% в країнах Південно-Східної Азії та 0,7% в країнах арабського світу до 6,6% в Північній, Південній і Західній Європі. При тому, що в Західній Європі державні витрати на соціальний захист осіб працездатного віку без урахування охорони здоров'я складають майже одну третину загальних витрат на соціальний захист, в країнах Латинської Америки і Близького Сходу вони відповідають приблизно половині витрат даної категорії. В Африці такі витрати становлять майже чверть всіх витрат на соціальний захист, що показує відносно меншу увагу до розробки програм соціального захисту осіб працездатного віку, оскільки більш низьку частку таких витрат в африканських країнах лише частково можна пояснити меншою часткою людей працездатного віку в загальній чисельності населення.

Наступним етапом у життєвому циклі є період літнього віку. Рівень витрат на забезпечення гарантованого доходу для літніх людей є наочним показником для розуміння ступеня розвитку пенсійних систем. На величину національних витрат по фінансуванню системи державного пенсійного забезпечення впливає цілий комплекс факторів, включаючи демографічну структуру, фактичне охоплення населення, адекватність виплат, відносну частку витрат у ВВП, а також різні стратегії структурування змішаного використання державних і приватних механізмів для надання пенсійного забезпечення та соціальних послуг. Державні витрати на пенсії та інші витрати немедичного характеру, які виділяються по лінії соціального забезпечення цільовим призначенням для літніх людей, в середньому у світі становлять 6,9% ВВП (рис. 2.5).

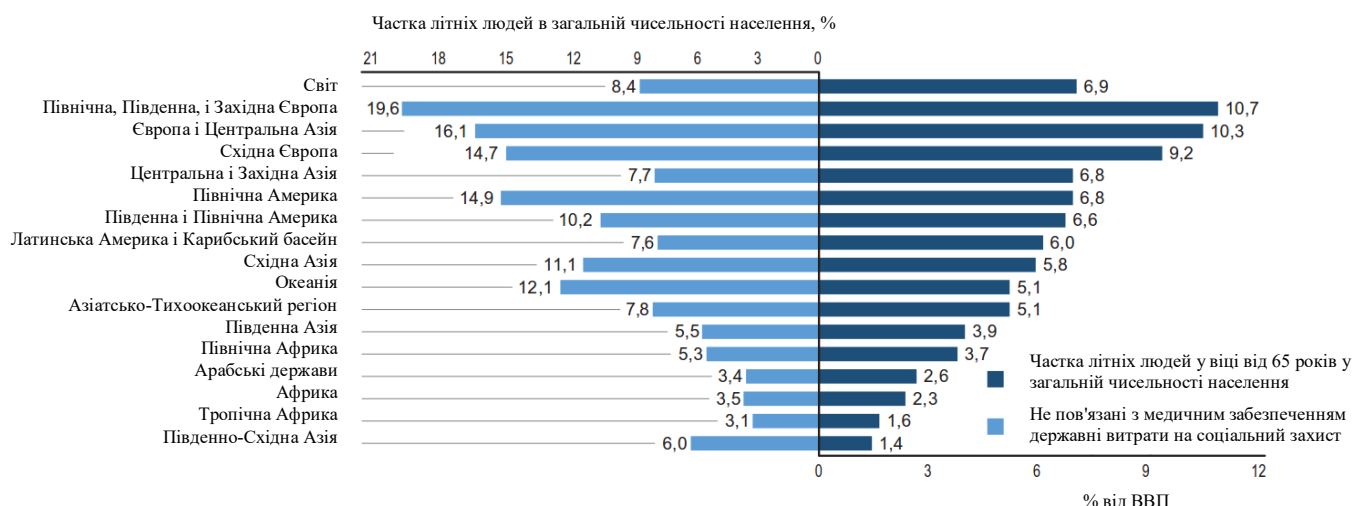

Рисунок 2.5 – Державні витрати на пенсії та інші виплати для літніх людей і частка літніх людей у віці 65 років і старше в загальній чисельності населення

Джерело: Міжнародна організація праці [18].

Найвищий показник державних витрат на соціальний захист немедичного характеру для літніх людей – 10,7% ВВП – зафіксований в країнах Північної, Південної та Західної Європи. Слід зазначити, що цей регіон характеризується максимально високим рівнем населення похилого віку, що становить 19,6% від загальної чисельності населення. Порівняно високі показники середніх витрат мають країни Центральної і Західної Азії, а також Латинської Америки і Карибського басейну – 6,8 і 6,0% відповідно; при цьому частка літніх людей в загальній чисельності населення порівняно невелика – 7,7 і 7,5% відповідно. Звертає на себе увагу той факт, що показник середніх витрат в Північній Америці збігається з аналогічним показником в країнах Центральної і Західної Азії (6,8% ВВП), при рівні літнього населення, який майже вдвічі перевищує цей показник в Центральній і Західній Азії. З іншого боку, арабські країни і країни Тропічної Африки мають схожі рівні населення похилого віку, але при цьому витрати в арабських країнах в два рази вище, що, можливо, показує нижчий рівень фактичного охоплення в країнах Тропічної Африки. У Південно-Східній Азії

частка витрат у ВВП аналогічна показнику в країнах Тропічної Африки, хоча частка населення похилого віку в Південно-Східній Азії майже у два рази вище.

Згідно з відносним критерієм визначення межі бідності вважається, що бідними є особи, чий дохід не перевищує певного відсотка від середньодушового доходу у країні. Межа бідності у світовій практиці визначається на рівні 35-50 % медіанного (серединного) доходу.

При аналізі майнового розшарування населення досліджують динаміку індикаторів диференціації доходів населення. На рис. 2.6 наведено упорядкований ряд країн за даними мінімальної та середньої заробітної плати (у євро).

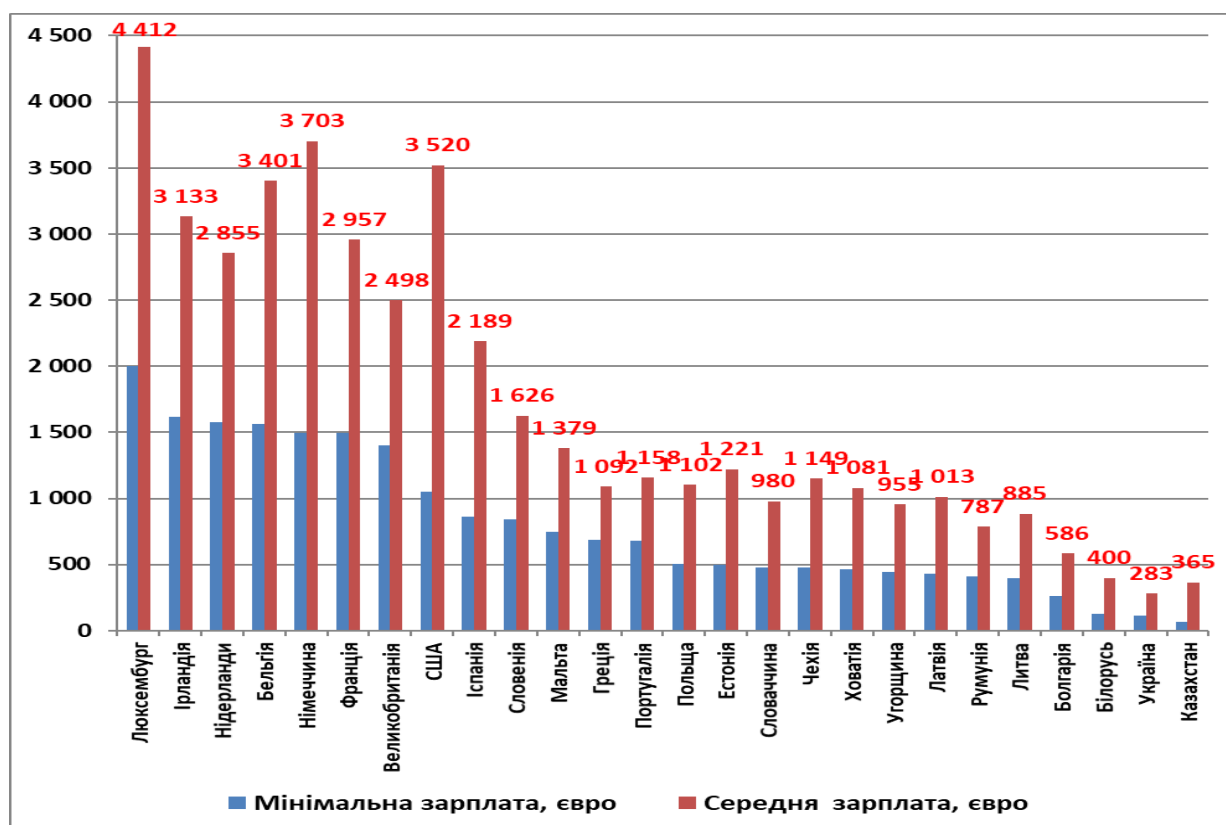

Рисунок 2.6 – Порівняння мінімальної та середньої заробітної плати (у євро) в Україні з іншими країнами.

Джерело: Статистична служба Європейського Союзу [19]

Як видно із рис. 2.6, Україна займає одне з останніх місць за рівнем показника мінімальної та середньої заробітної плати.

Таким чином, аналіз статистичної інформації щодо забезпечення соціального захисту на глобальному рівні дозволяє сформулювати наступний висновок: попри значний прогрес, досягнутий за останній час, право кожного на соціальне забезпечення поки не стало реальністю для багатьох людей в світі: лише 29% населення мають доступ до всеосяжних систем соціального забезпечення, які охоплюють повний спектр виплат, в той час, як інші позбавлені захисту або мають його лише частково. Для досягнення прогресу в розширенні охоплення соціального захисту потрібно виділяти на це достатній обсяг ресурсів. В такому випадку системи соціального захисту сприятимуть економічному та соціальному розвитку, реалізації права на соціальне забезпечення.

2.2 Аналіз забезпечення соціального захисту населення України

Узагальнення різних підходів вчених та нормативно-правових актів дозволяє стверджувати, що в Україні існує розгалужена система соціального захисту, яка об'єднує законодавчо визначені економічні, соціальні, юридичні гарантії і права, соціальні інститути, що забезпечують їх реалізацію та відповідно формують інституційні умови підтримки життєзабезпечення і діяльного існування різних соціальних верств і груп населення. Враховуючи існуючу розгалуженість, багатоаспектність та складність об'єкту дослідження, потребує подальшого аналізу стан забезпечення соціального захисту населення України в сучасних умовах.

Для оцінки забезпечення соціального захисту населення на практиці використовується показник – частка населення, охоплена мінімальним рівнем (системами) соціального захисту. Даний показник показує частку населення, фактично охопленого системою соціального забезпечення, в тому числі мінімальним рівнем соціального захисту. Він охоплює чотири головні компоненти соціального захисту: допомога на дитину і в зв'язку з материнством; підтримка осіб, які не мають роботи; інвалідів; осіб, які

отримали виробничі травми; і людей похилого віку з метою забезпечити всім нужденним протягом їх життя принаймні базовий рівень соціального захисту. Дані щодо стану охоплення систем соціального захисту в розрізі категорій населення в Україні за 2019 рік наведено на рис. 2.7.

Рисунок 2.7 – Оцінка ефективного охоплення систем соціального захисту в розрізі категорій населення в Україні за 2019 рік (у відсотках)

Джерело: Міжнародна організація праці [18].

Таким чином, найнижчий рівень охоплення соціальним захистом в Україні спостерігається за категорією безробітні, – лише 17% від загальної чисельності безробітних отримували грошову допомогу по безробіттю. За більшістю показників (діти, матері з новонародженими дітьми, особи з важким ступенем інвалідності) спостерігається всеосяжне охоплення системами соціального захисту. За показником охоплення населення як мінімум одним видом виплат соціального захисту Україна значно випереджає загальносвітовий рівень (в Україні – 73%; у світі, як зазначалося у підрозділі 2.1, – 45,2%). Отже, більшість громадян України охоплені системами соціального захисту, що, безумовно, є позитивною характеристикою. Проте розмір виплат, які отримують зазначені категорії

громадян, все ще залишається вкрай низьким. Причиною чого є проблеми фінансового забезпечення соціального захисту населення України.

Традиційним джерелом фінансового забезпечення соціального захисту населення в Україні є державний та місцевий бюджети та позабюджетні фонди. Видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення є пріоритетом бюджетної політики України впродовж останніх десяти років. Проаналізуємо динаміку частки видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення у загальній сумі видатків державного бюджету та у ВВП (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення у видатках державного бюджету та ВВП України.

Роки	Видатки державного бюджету, всього, млрд.грн.	ВВП, млрд.грн	Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення		
			всього, млрд.грн.	частка у загальній сумі видатків зведеного бюджету, %	частка у ВВП, %
2012	492,5	1404,7	125,3	25,4	8,9
2013	505,8	1465,2	145,1	28,7	9,9
2014	430,2	1586,9	80,6	18,7	5,1
2015	576,9	1988,5	103,7	18,0	5,2
2016	684,9	2385,4	152,0	22,2	6,4
2017	839,5	2983,9	144,5	17,2	4,8
2018	985,9	3560,6	163,9	16,6	4,6
2019	1075,1	3978,4	218,6	20,3	5,5

Таким чином, у 2017-2018 роках спостерігалась найнижча частка видатків на соціальний захист у видатках державного бюджету (17,2% та 16,6% відповідно) та у ВВП (4,8% та 4,6% відповідно). Загальний обсяг фінансування соціального захисту мав найбільше значення в абсолютному вираженні у 2019 році – 218,6 млрд.грн., але найбільшу частку у ВВП він займав у 2012-2013 роках – 8,9% та 9,9% відповідно. Проаналізуємо детальніше структуру видатків на соціальний захист у 2018 та 2019 роках

(таблиця 2.2).

Таблиця 2.2 – Структура видатків на соціальний захист у 2018-2019 роках в Україні

Показники	Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення, млрд.грн.		Структура видатків на соціальний захист, %		Відхилення у структурі, %
	2018	2019	2018	2019	
Соціальний захист на випадок непрацездатності	1,73	2,74	1,1	1,3	0,2
Соціальний захист пенсіонерів	150,09	182,27	91,6	83,4	-8,2
Соціальний захист ветеранів війни та праці	1,42	1,44	0,9	0,7	-0,2
Соціальний захист сім'ї, дітей та молоді	0,11	0,14	0,1	0,1	-0,003
Допомога у вирішенні житлового питання	3,83	25,55	2,3	11,7	9,3
Соціальний захист інших категорій населення	6,23	6,22	3,8	2,8	-1,0
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері соціального захисту	0,03	0,03	0,02	0,01	-0,05
Інша діяльність у сфері соціального захисту	0,42	0,24	0,3	0,1	-0,1
Всього	163,87	218,63	100,0	100,0	-

Отже, у структурі витрат на соціальний захист населення у 2018-2019 роках найбільшу частку займав соціальний захист пенсіонерів, а саме 91,6% у 2018 році та 83,4% у 2019 році. Вкрай низьку частку у загальному обсязі видатків займає соціальний захист сім'ї, дітей та молоді (лише 0,1%).

В умовах складної фінансово-економічної ситуації, пандемії коронавірусної інфекції, окупації частини Донецької та Луганської областей та анексії Криму, ведення військових дій, погіршується рівень життя громадян, їх зайнятість, доступність суспільних благ. При цьому в Україні значна частка населення працездатного віку офіційно не працює, що відповідно знижує загальну суму внесків до страхових фондів.

Проаналізуємо розподіл населення за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів за I півріччям 2020 р. у порівнянні із I півріччям 2019 р. (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Розподіл населення та домогосподарств за рівнем доходів за I півріччя 2020 р. у порівнянні із I півріччям 2019 р., у відсотках.

Показники	I півріччя 2019			I півріччя 2020		
	усі домогосподарства	у т.ч. проживають		усі домогосподарства	у т.ч. проживають	
		у міській місцевості	у сільській місцевості		у міській місцевості	у сільській місцевості
Усі домогосподарства (тис.)	14881,7	10037,5	4844,2	14784,3	10002,2	4782,1
Із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, грн						
до 3000,0	14,3	11,0	20,9	11,8	10,4	14,6
3000,1-4000,0	20,0	19,8	20,1	19,8	17,7	23,9
4000,1-5000,0	21,0	20,3	22,4	21,3	20,9	22,1
5000,1-6000,0	15,6	15,5	15,9	15,9	15,2	17,4
6000,1-7000,0	9,6	9,8	9,4	10,6	11,2	9,4
7000,1-8000,0	6,4	7,6	3,9	7,0	8,1	4,7
8000,1-9000,0	4,5	4,8	3,2	4,1	4,5	3,1
9000,1-10000,0	2,8	3,3	2,0	3,1	3,6	1,7
10000,1-11000,0	2,0	2,7	0,9	2,0	2,7	1,0
11000,1-12000,0	1,5	2,1	0,5	1,3	1,8	0,8
понад 12000,0	2,3	3,1	0,8	3,1	3,9	1,3
Частка населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими						
середнього рівня загальних доходів	61,2	62,4	58,1	63,9	64,0	58,4
прожиткового мінімуму (1853 грн)	1,8	1,3	2,7	2,1	1,5	3,3
фактичного прожиткового мінімуму (2027 грн)	25,5	21,4	33,6	28,3	25,0	34,7

У таблиці 2.3 загальні доходи складаються з грошових доходів, а також вартості спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства (за винятком поточних витрат на її виробництво), в порядку самозаготівель, суми безготівкових пілг та субсидій на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії та палива, а також суми пілг на оплату товарів та послуг з охорони здоров'я, туристичних послуг, путівок на бази відпочинку тощо, на оплату послуг транспорту, зв'язку, вартості подарованих родичами та іншими особами продовольчих товарів.

Проблема бідності в Україні вже визнана офіційно, її головна причина

– економічно невиправданий і несправедливий розподіл доходів у країні. Зниження частки трудових доходів при одночасному спаді виробництва супроводжується різкою диференціацією становища населення, внаслідок чого значна його частина зuboжіє. Диференціація доходів – об'єктивне явище, пов'язане з соціально-економічними відмінностями членів суспільства у сфері виробництва, розподілу і споживання. У демократичній державі, де політики стурбовані дотриманням принципів справедливості і рівності громадян, надмірне багатство одних і бідність інших визнаються недопустимим явищем.

Динаміку прожиткового мінімуму в Україні за 2019-2021 рр. проілюстровано на рис. 2.8.

Рисунок 2.8 – Динаміка прожиткового мінімуму в Україні за 2019-2021 рр.

З одного боку, статистичні дані свідчать про зростання рівня добробуту

населення, але це помилкова думка, оскільки витрати на придбання товарів та послуг зменшились у 2018 році. Отже, можна стверджувати те, що за рахунок економії у населення появилась можливість заощаджувати грошові кошти. Та за офіційними даними у 2018 році 25 % населення України жило за межею бідності, а доходи нижче середнього рівня мали більш ніж половина населення – 58,7 %. У 2018 році за рівнем достатку українці були визнані одними з найбідніших на планеті (123 місце).

Рівень бідності в Україні за різними шкалами зображено у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4 – Рівень бідності в Україні за різними шкалами

Рівень бідності становить \$ 3,2 на день	0,4 %
Рівень бідності згідно національної межі бідності	1,3 %
Частка у сукупному доході 10 % найбільш бідних	4,2 %
Частка у сукупному доході 10 % найбільш багатих	22,0 %

Аналіз сучасного стану рівня життя населення, рівня доходів та витрат в Україні дозволяє зробити наступні висновки: по-перше, надзвичайно низький рівень сукупних доходів домогосподарств; по-друге, про недостатньо високий у структурі доходів рівень доходів від праці і зниження авторитету праці; по-третє, про високий рівень майнового розшарування суспільства; по-четверте, про зростання витрат на продовольчі товари і зменшення на цій основі споживання непродовольчих товарів, послуг і духовних благ, а, отже, про суттєве падіння життєвого рівня населення. Проведені протягом останнього десятиліття українські економічні реформи використовували кризовий варіант політики скорочення доходів населення.

РОЗДІЛ 3 РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ГРОМАДЯН В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

3.1 Формування ефективної моделі соціального захисту громадян

Соціальний порядок ринкової економіки визначається сукупністю інститутів і норм щодо соціального стану громадян та окремих груп населення, а також і соціальними стосунками між членами суспільства. До складу соціального порядку ринкової економіки входять: порядок у сфері праці; у системі соціального страхування та соціальної допомоги; майновий порядок; житловий порядок; екологічний порядок та інші.

У Конституції України сказано, що «Кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло» [20]. Таким чином, держава бере на себе зобов'язання у підвищенні життєвого рівня своїх громадян.

На даному етапі розвитку України провідними заходами економічної політики держави щодо піднесення народного добробуту мають стати заходи, зазначені на рис. 3.1.

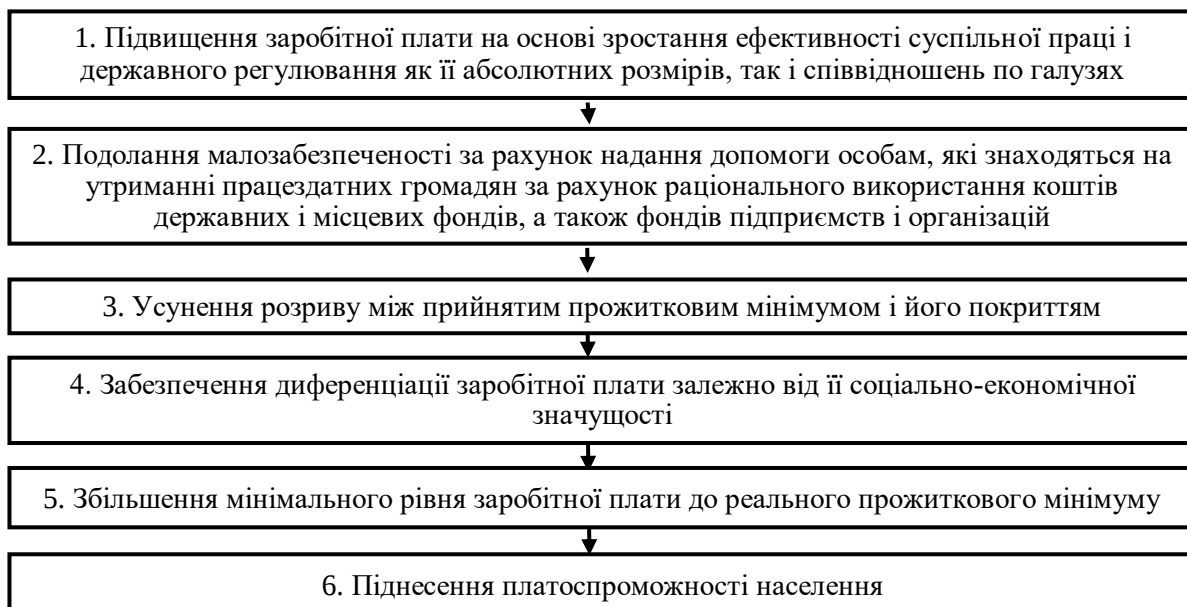

Рисунок 3.1 – Основні заходи економічної політики держави

Саме держава через регулювання цін та розміру трудових доходів

повинна гарантувати населенню достойний рівень та якість трудового життя. Особливо велика роль держави у двох найбільш важливих сферах формування людського капіталу – в освіті та охороні здоров'я. Державні органи мають змінити ставлення до розвитку людського капіталу приватних підприємств.

Необхідна також державна підтримка тих підприємств і організацій, які забезпечують соціальний ефект на державному рівні: підвищення рівня культури, моральності, творчого потенціалу та активності.

Стратегічною метою державної підтримки зростання доходів населення є досягнення відчутного підвищення рівня життя через заходи, зазначені на рис. 3.2.

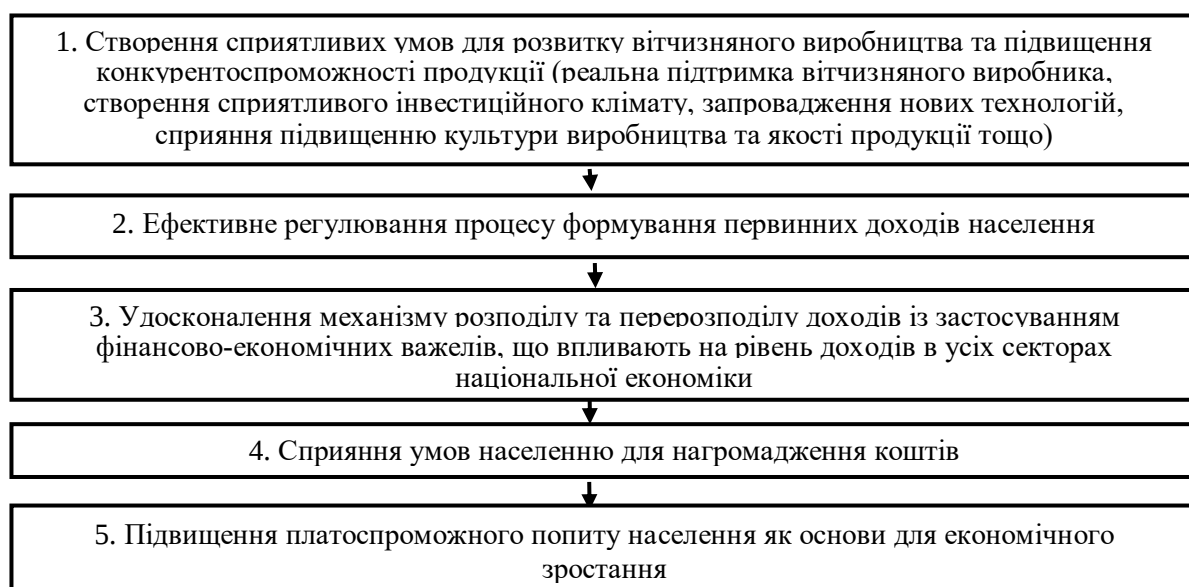

Рисунок 3.2 – Основні заходи, спрямовані на підвищення рівня життя

У сфері розподілу доходів пріоритетами держави є зменшення масштабів бідності й недопущення надмірної диференціації населення за доходами, для чого використовуються різноманітні методи (правові, економічні, адміністративні).

Для покращення ситуації на ринку праці в Україні потрібно реалізовувати наступні завдання:

- 1) збереження ефективно функціонуючих та створення нових робочих

місць на підприємствах, в установах та організаціях усіх форм власності;

2) сприяти підготовці робочої сили, професійний склад і кваліфікаційний рівень якої відповідає потребам ринку праці;

3) підтримувати самостійні форми зайнятості населення, розвивати підприємництво;

4) сприяти підвищенню якості робочої сили, розвивати систему професійного постійного навчання кадрів з урахуванням потреб ринку праці;

5) посилити мотивацію до легальної продуктивної зайнятості;

6) підтримувати громадян з обмеженими можливостями, які не здатні на рівних умовах конкурувати на ринку праці;

7) проводити соціальну підтримку безробітних, зареєстрованих у державній службі зайнятості, з метою повернення їх до продуктивної зайнятості;

8) створювати умови, коли робота в «тіні» становиться не вигідною;

9) сприяти розвитку системи колективно-договірного забезпечення повної, продуктивної і вільно обраної зайнятості.

- детінізацію зовнішніх трудових міграцій громадян України шляхом забезпечення виконання укладених міждержавних та міжурядових двосторонніх договорів про працевлаштування та продовження роботи з укладання нових договорів у цій сфері;

- забезпечення соціального захисту громадян України, які працюють за її межами, шляхом укладення двосторонніх міжнародних угод про соціальне забезпечення (щодо розв'язання проблем відшкодування за отриману виробничу травму, отримання (переказ) пенсії);

- забезпечення соціального захисту громадян України, які тимчасово працюють за кордоном, у рамках виконання норм Європейської конвенції про правовий статус трудящих-мігрантів 1977 р.;

- запровадження політики повернення громадян України шляхом створення привабливого внутрішнього ринку праці;

- створення умов для запобігання торгівлі людьми внаслідок

нелегальних трудових міграцій шляхом розвитку інституту ліцензування посередництва у працевлаштуванні за кордоном та запровадження ліцензування посередництва працевлаштування в Україні;

- детінізацію зайнятості іноземців в Україні шляхом вироблення засад та запровадження механізму регулювання використання праці іноземців в Україні через працевлаштування або зайняття підприємницькою діяльністю.

10) запровадження (за необхідності) загальнодержавних оплачуваних громадських робіт, застосування праці волонтерів.

Для розв'язання проблеми підняття життєвого рівня населення має бути забезпечена мінімізація впливу кризи, спричиненої пандемією коронавірусної інфекції; запровадження (за умов економічної доцільності та соціальної необхідності) загальнодержавних оплачуваних громадських робіт, у тому числі через реалізацію відповідних інвестиційних проектів; запровадження механізму застосування праці незайнятого населення на будівництві доріг місцевого значення; посилення контролю за створенням та збереженням робочих місць у процесі приватизації державного майна; застосування преференції для громадян України при працевлаштуванні на незайняті робочі місця та вакантні посади; забезпечення ефективного функціонування системи соціального страхування в умовах кризи шляхом підтримки працівників, які опинилися під загрозою вивільнення, зокрема за рахунок профілактики настання страхових випадків та надання допомоги по частковому безробіттю; надання соціальних гарантій громадянам у період безробіття, у тому числі залучення до оплачуваних робіт; створення умов для підвищення міжрегіональної мобільності робочої сили, зокрема шляхом запровадження та використання єдиного інформаційного простору щодо загальнодержавного банку вакансій.

Розширення сфери застосування праці шляхом створення робочих місць з належними умовами та гідною оплатою праці має здійснюватися через встановлення сприятливого інвестиційного режиму для підприємств усіх форм власності, на яких створюються нові робочі місця; надання

державної підтримки сільськогосподарському товаровиробнику шляхом проведення відповідної цінової та кредитної політики, розвитку несільськогосподарських видів економічної діяльності, зокрема рекреаційно-туристичного підприємництва; підтримку самостійної зайнятості населення, особистих селянських господарств, створення умов для розширення бізнесу, стимулювання розвитку підприємництва; створення робочих місць для зайнятості на умовах неповного робочого часу (дня або тижня); розвиток сезонних робіт; створення робочих місць на умовах лізингу робочої сили (найманої праці).

Забезпечення економіки країни кваліфікованими кадрами має здійснюватися шляхом реорганізації державної системи професійної орієнтації населення; розроблення нових підходів щодо механізму формування, розміщення та виконання державного замовлення на підготовку фахівців, науково-педагогічних та робітничих кадрів, з визначенням повноважень зацікавлених центральних та місцевих органів виконавчої влади, соціальних партнерів, роботодавців, навчальних закладів з метою його формування відповідно до потреб економіки та ситуації на національному та регіональних ринках праці.

Підвищення якості та конкурентоспроможності національної робочої сили має здійснюватися через створення державної системи неперервної професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів упродовж трудової діяльності шляхом розроблення та реалізації відповідної державної концепції та нормативно-правових документів; сприяння підприємствам у здійсненні професійної підготовки, перепідготовки та підвищенні кваліфікації працівників.

Створення умов для працевлаштування молоді має здійснюватися через реалізацію механізмів щодо працевлаштування випускників навчальних закладів, передбачених чинним законодавством, зокрема вдосконалення механізму стимулювання роботодавців; удосконалення порядку працевлаштування випускників вищих та професійно-технічних навчальних

закладів, підготовка яких здійснювалася за державним замовленням, з метою підвищення ефективності використання праці випускників, забезпечення їх професійної адаптації на виробництві та посилення соціального захисту; розроблення та запровадження системи стимулювання фахівців до працевлаштування на підприємствах, які знаходяться в сільській місцевості та на депресивних територіях.

Посилення мотивації до легальної продуктивної зайнятості, детінізація відносин на ринку праці має здійснюватися шляхом підвищення розміру мінімальної заробітної плати, що адекватно відповідає динаміці інфляції; посилення відповідальності роботодавців за забезпечення захисту прав працівників на своєчасне та в повному обсязі отримання заробітної плати; усунення диспропорції та дотримання міжпосадових та міжгалузевих співвідношень в оплаті праці працівників бюджетної сфери; посилення державного контролю за дотриманням законодавства шляхом створення інтегрованої інспекції праці; детінізації статусу зайнятості осіб, які провадять діяльність на земельних ділянках, що перебувають у приватній власності або користуванні, та посилення їх соціального захисту.

Повернення безробітних до активної трудової діяльності, забезпечення їх соціального захисту має здійснюватися через посилення ролі державної служби зайнятості в регулюванні процесів на ринку праці шляхом співпраці з роботодавцями (щодо формування банку вакансій, активізації працевлаштування безробітного населення, працевлаштування молоді на перше робоче місце з наданням дотації роботодавцю, професійного навчання безробітних на замовлення роботодавців) та з органами управління освіти (щодо участі в забезпеченні функціонування державної системи професійної орієнтації населення та формуванні державного замовлення на підготовку кваліфікованої робочої сили відповідно до стану регіональних ринків праці); активізацію участі безробітних громадян, зареєстрованих у державній службі зайнятості, в оплачуваних громадських роботах; забезпечення охоплення населення, насамперед молоді, профорієнтаційними та навчальними

послугами через мережу державної служби зайнятості з метою підвищення охоплення зареєстрованих безробітних програмами професійного навчання; активізацію співпраці державної служби зайнятості з роботодавцями та громадянами з обмеженими можливостями, які шукають роботу відповідно до Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні».

3.2 Державні заходи щодо створення робочих місць для малозахищених верств населення України

В останні роки система соціального захисту населення стає невіддільною частиною розвинених ринкових країн. Кожна з цих країн, вирішуючи завдання якісного поліпшення рівня життя фінансово вразливої частини населення, створює по можливості гнучкі і здатні адаптуватися в ринкових відносинах форми, способи і методи соціального захисту. Досвід формування, розвитку і вивчення актуальних проблем соціального захисту населення в сучасних умовах функціонування соціально орієнтованої ринкової економіки є одним з основних місць в економічній літературі, привертаючи увагу вчених і практичних працівників.

З кожним днем зростає кількість людей, які потрапили в складні життєві ситуації: бездомні, внутрішньо переміщені особи, мігранти, біженці. Органи соціального захисту повинні спільними зусиллями допомогти таким людям. Природа виникнення необхідності в соціальному захисті наведена на рис. 3.3. Сьогодні необхідним є усунення випадки відмов у допомозі людям, які потрапили в складні ситуації, адже бідність є причиною посилення соціальних протиріч, деградації населення, ускладнення демографічної ситуації.

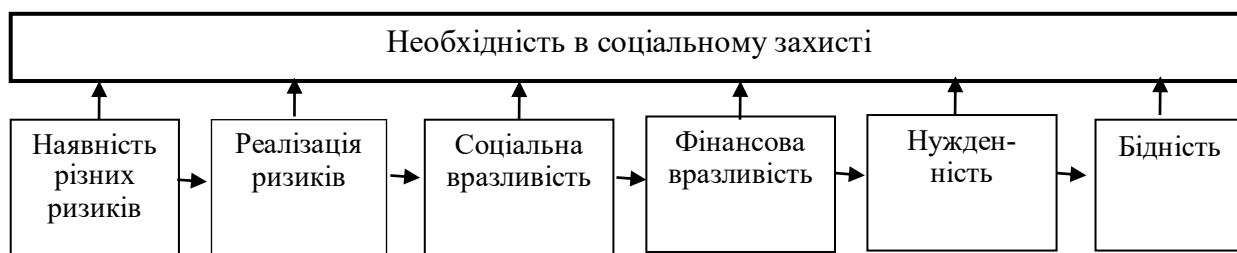

Рисунок 3.3 – Поява необхідності у соціальному захисті

Соціальна допомога малозабезпеченим категоріям громадян сьогодні є однією з найбільш актуальних проблем у соціальній роботі. Зараз в Україні існує велика частина населення, рівень доходу у якій нижче встановленого прожиткового мінімуму. Розв’язання проблем зайнятості осіб з обмеженими можливостями має здійснюватися через:

- створення умов для одержання особами з обмеженими можливостями освіти та проходження професійного навчання, у тому числі шляхом збільшення видатків на їх навчання з Фонду соціального захисту інвалідів за рахунок коштів, що надходять до нього від застосування адміністративно-господарських санкцій;

- створення робочих місць для працевлаштування осіб з обмеженими можливостями, зокрема шляхом збільшення виділення коштів, що надходять до Фонду соціального захисту інвалідів від застосування адміністративно-господарських санкцій, на створення робочих місць для працевлаштування інвалідів;

- внесення змін до законодавства з метою врегулювання питань, пов’язаних з інтегрованим та інклюзивним навчанням осіб з обмеженими фізичними можливостями в дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладах та безперешкодного доступу до них;

- розвиток цифрових платформ для працевлаштування осіб з обмеженими можливостями.

Система фінансування започаткування власної справи безробітними

створена на основі Закону України «Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» [23], яким передбачено, що допомога по безробіттю може виплачуватись одноразового для організації підприємницької діяльності безробітними, які не можуть бути працевлаштовані у зв’язку з відсутністю на ринку праці роботи. Ця допомога виплачується повнолітнім особам за їх бажанням.

Станом на 01.01.2020 р. загальна кількість фізичних осіб-підприємців (ФОПів) наразі складає 1,885 мільйона, однак не всі з них працюють на спрощеній системі оподаткування. Частина ФОПів сплачують податки на загальній системі, тобто розраховують прибуток та платять податок на прибуток підприємств (18 % від прибутку).

3 березня 2020 р. Кабінет міністрів України видав розпорядження за № 216-р «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Основних напрямів реалізації державної політики у сфері зайнятості населення та стимулювання створення нових робочих місць на період до 2022 року» [24]. Заплановано наступні заходи.

А) Зменшення адміністративних бар’єрів для входження на ринки та провадження підприємницької діяльності шляхом:

- 1) розширення застосування декларативного принципу започаткування підприємницької діяльності;
- 2) поступового скорочення кількості дозволів (ліцензій) дозвільних процедур.

Б) Збільшення інвестицій в інфраструктуру, що створюють нові робочі місця та покращують умови ведення бізнесу, в тому числі шляхом реалізації проектів державно-приватного партнерства, у тому числі концесії.

В) Створення сприятливих умов легалізації секторальних ринків з високим рівнем неформальної зайнятості.

Г) Виконання державної програми розвитку креативного підприємництва, яка спрямована на розвиток нових бізнес-моделей, культурних та креативних індустрій із створенням нових робочих місць.

Д) Розширення підтримки малого і середнього підприємництва в рамках діяльності Українського фонду стартапів, орієнтованого на фінансування інноваційних проектів.

Е) Надання доступу малому і середньому підприємству до джерел доступного кредитування.

Отже, наразі важливим є визначення зрозумілих завдань щодо здійснення диференційованої політики стосовно окремих груп населення з урахуванням їх цінностей. Наприклад, старше покоління є більше зорієнтованим на цінності порядку та закону, необхідності соціальної допомоги та державної підтримки, оскільки воно не може самостійно адаптуватись до нового життя. Натомість молоде покоління розраховує більшою мірою на власні сили, а тому потребує надання можливості для реалізації своєї ініціативи та створення сприятливих стартових умов.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі, виходячи з поставленої мети й задач, проведено дослідження щодо забезпечення соціального захисту громадян в умовах ринкової економіки.

При трактуванні категорії «соціальний захист» не існує єдності думок вчених, оскільки дослідниками робляться акценти на різних аспектах даної категорії, таких як «система», «механізм», «заходи» тощо. Враховуючи переваги наявних трактувань, у межах даного дослідження під соціальним захистом буде розумітися система заходів правового, соціально-економічного і організаційного характеру, гарантована державою, яка реалізується нею та органами місцевого самоврядування для забезпечення конституційного права людини і народу на гідне життя, тобто їх добробуту на рівні соціально-економічних і культурних стандартів, закріплених в міжнародних правових актах, до яких приєдналася Україна. Дане визначення дозволило підкреслити: багатосуб'єктність соціального захисту; його мету; міру відповідальності органів державної влади та місцевого самоврядування за забезпечення гідного життя людей.

Аналіз підходів щодо структури системи соціального захисту громадян засвідчив, що основними структурними елементами виступають: соціальна допомога; соціальне страхування; соціальне забезпечення. Ці елементи розкриваються через основні напрямки та організаційно-правові форми системи соціального захисту, такі як: індексація доходів населення, надання пілг, безпосередньо державне забезпечення непрацездатних осіб тощо. Наведена класифікація напрямків соціального захисту може бути розширена, звужена або згрупована за іншою ознакою, але основні її елементи в будь-якому варіанті повинні бути присутніми, адаптовані кожен раз з сучасних позицій.

Визначено, що для підвищення ефективності використання коштів, що виділяються на соціальні потреби, важливо вивчати досвід функціонування

соціальної допомоги, накопичений в інших країнах та підвищувати адресність програм. З урахуванням цього у роботі визначено основні форми та системи надання соціальної допомоги.

Виконано моніторинг забезпечення соціального захисту у світі, за результатами якого можна стверджувати, що незважаючи на значне розширення охоплення соціального захисту в багатьох регіонах світу, для більшості населення планети право людини на соціальне забезпечення поки не стало реальністю. Лише 45 % населення світу отримують, щонайменше, один вид виплат соціального захисту; інші 55 % – що становить 4 млрд осіб – позбавлені якого б то не було захисту. Дефіцит охоплення обумовлений значним дефіцитом інвестицій в системи соціального захисту, зокрема, в країнах Африки, Азії та арабських державах. Відсутність соціального захисту підвищує незахищеність людей перед обличчям бідності, нерівності та соціального виключення протягом їх життєвого циклу і являє собою одну з головних перешкод на шляху соціально-економічного розвитку держав.

Аналіз забезпечення соціального захисту населення України засвідчив, що найнижчий рівень охоплення соціальним захистом в Україні спостерігається за категорією безробітні, – лише 17% від загальної чисельності безробітних отримували грошову допомогу по безробіттю. За показником охоплення населення як мінімум одним видом виплат соціального захисту Україна значно випереджає загальносвітовий рівень (в Україні – 73%; у світі – 45,2%). Отже, більшість громадян України охоплені системами соціального захисту, що, безумовно, є позитивною характеристикою. Проте розмір виплат, які отримують зазначені категорії громадян, все ще залишається вкрай низьким. Причиною чого є проблеми фінансового забезпечення соціального захисту населення України. Загальний обсяг фінансування соціального захисту мав найбільше значення в абсолютному вираженні у 2019 році – 218,6 млрд.грн., але найбільшу частку у ВВП він займав у 2012-2013 роках – 8,9% та 9,9% відповідно. У структурі витрат на соціальний захист населення у 2018-2019 роках найбільшу частку

займав соціальний захист пенсіонерів (майже 90 %).

Для подолання бідності та формування ефективної моделі соціального захисту громадян необхідно реалізовувати заходи щодо: підвищення заробітної плати на основі зростання ефективності суспільної праці і державного регулювання як її абсолютних розмірів, так і співвідношень по галузях; подолання малозабезпеченості шляхом надання допомоги особам, які знаходяться на утриманні працездатних громадян за рахунок раціонального використання коштів державних і місцевих фондів, а також фондів підприємств і організацій; та інші.

Окремим напрямком соціальної політики держави має стати боротьба з наслідками пандемії коронавірусної інфекції шляхом створення робочих місць для малозахищених верств населення України, надання пільг на відкриття власного бізнесу, розвитку цифрових платформ для працевлаштування осіб з обмеженими можливостями тощо.

Результати дослідження доповідались на Всеукраїнській науковій конференції «Актуальні проблеми сучасної економіки та підприємництва» (м. Покровськ, 2021 р.).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Filyev, V.I. (2000). *Social insurance in Russia and foreign countries. A practical guide*. Moscow.
2. Shaikhatdinov, V. (2011). Defects of lawmaking in the sphere of social security and their consequences. *Russian legal journal*. No. 5. P. 171-178.
3. Lampert, H. (1994). *Social market economy. German way*. Moscow: INFRA-M.
4. Chernomorchenko, N. (2000). *Social Security Law: Study Guide*. Saratov.
5. Mironov, T.K. (2008). On the question of defining the concept of "social protection" (legal aspect). *Labor law*. No. 3. P. 63-65.
6. Pieters, D. (2002). *Introduction to the basic principles of social security*. Kharkiv: Karavela.
7. Ikingrin, E.N., Neganov, F.M. (2001). *Social protection of the population of the northern cities of Russia: theory, methodology, practice*. Ufa: Phoenix.
8. Sharin, V.I. (2005). Social protection of the population: theoretical foundations. *Social security*. No. 14. P. 21-22.
9. Didkivska, K.V. (2009). Actualization of the role of socio-ethical marketing in modern business conditions. *Actual problems of economy*. № 9 (99). P. 102–107.
10. Panteleeva, T.S. (1999). *Fundamentals of social work*. M.: "VLADOS".
11. Rudkevich, I.V. (2011). *Regulation of the system of social protection of the population of Ukraine: theory, methodology and state policy*. Donetsk: Yemelyanova T.V., 463 p.
12. Arakcheev, V.S. (2001). Theoretical and practical issues of the general part of social security law. Tomsk.
13. Shevchuk, P.I. (2003). *Social policy: textbook*. Lviv: Svit, 400 p.
14. Khaletska, A.A. (2010). *Social protection of the population in Ukraine: theory and practice of public administration*. Donetsk: Yugo-Vostok.

15. Kadomtseva, S.V. (2007). *Social reforms in countries with economies in transition. Problems and Experience*. M.: ICC "DIS".
16. UNDP (2014). *Human Development Report*. New York, 2015.
17. Доклад о развитии человека за 2014 г. / ПРООН. Нью-Йорк, 2015.
18. Ortiz, I., Cummins, M., Capaldo, J., Karunanethy, K. (2015). *The decade of adjustment: A review of austerity trends 2010–2020 in 187 countries, Extension of Social Security (ESS) Paper Series No. 53*. Geneva, ILO; New York, South Centre, Initiative for Policy Dialogue.
19. International Labor Organization [Electronic resource]. URL: <https://www.ilo.org/global/lang--en/index.htm>.
20. Committee on Statistics of the European Union [Electronic resource]. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat>.
21. Constitution of Ukraine (1996). Information of the Verkhovna Rada of Ukraine, № 30, Art. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
22. Law of Ukraine "On the basis of social protection of persons with disabilities in Ukraine". Information of the Verkhovna Rada of the Ukraine, 1991, 21, Art. 252. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text/>
23. Official site of the State Fiscal Service of Ukraine [Electronic resource]. URL: <http://sfs.gov.ua/>
24. Law of Ukraine "On Compulsory State Social Insurance in Case of Unemployment". Information of the Verkhovna Rada of Ukraine, 2000, № 22, Art. 171. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14#Text>
25. On approval of the "Main directions of implementation of state policy in the field of employment and stimulation of job creation for the period up to 2022". Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 24.01.2019, № 1396-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1396-2019-%D1%80#Text>
26. Law of Ukraine "On Employment". Information of the Verkhovna Rada of Ukraine, 2013, № 24, Art. 243. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text/>

27. Law of Ukraine "On Remuneration of Labor". Information of the Verkhovna Rada, 1995, № 17, Art. 121. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text>
28. Law of Ukraine "On the subsistence level" of 15.07.99. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine, 1999, № 38, Art. 348. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-14#Text>
29. State Statistics Service of Ukraine. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
30. Ministry of Social Policy of Ukraine. URL: <https://www.msp.gov.ua>
31. Law of Ukraine "On the state budget for 2021". URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/200936.html>
32. Law of Ukraine "On State Social Assistance to Low-Income Families". Information of the Verkhovna Rada of Ukraine, 2000, № 35, Art. 290. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1768-14#Text>.
33. Lavruk, I.G. (2019). Income inequality in Ukraine. *Investments: practice and experience*. № 11. P. 40–44.
34. Diadyk, T. (n/a). Differentiation of the living level of the population of Ukraine. URL: <http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/bitstream/B8.pdf>
35. Sobolev, V.M. (2020). Tendencies of employment in the digital economy. *Business inform.* № 10. P. 143-148.
36. Stetsik, M.R. (2020). Dual education and employment of modern youth in Ukraine: problems and prospects. *Business Inform.* № 10. P. 137-142.
37. Sibirtsev, V.V. (2017). Development of the institutional component of state regulation of the balance of the national labor market. *Economics of Development*. № 1. P. 39-49.
38. Lopushnyak, G.S. (2011). Social protection of the population: theoretical conceptualization and features of public. *Theory and practice of public administration*. No. 2. P. 277-284.
39. Martsenyuk, O.V. (2015). Social protection of the population of Ukraine. *Theoretical and practical aspects of economics and intellectual property*. No. 2 (3). P. 166-170.

40. Lavrukhin, V.V. (2014). Social protection of the population: conceptual and categorical analysis. *Public administration: theory and practice*. No. 1. P. 61-70.
41. Yevtushenko, N.M. (2018). Social protection of the population of Ukraine in the context of social policy of the state and integration processes. *Economic Bulletin of the University*. No. 39. P. 87-93.
42. Vorotin, V.E. (2012). Social protection of the population as an object of public administration in a competitive economy of Ukraine. *Theoretical and applied issues of economics*. No. 27 (1). P. 120-126.
43. Nasibova, O.V. (2015). Budget expenditures on social protection of the population in Ukraine. *Bulletin of the Odessa National University. Series: Economics*. No. 20, vol. 2 (1). P. 155-159.
44. Kovalevich, D.A. (2013). Social protection of the population as a component of the social policy of the state. *Bulletin of the Chernivtsi Trade and Economic Institute*. No. 2. P. 258-263.
45. Dlugopolsky, O.V. (2014). Features of financing social protection in Asian countries: the Japanese vector of formation of the welfare state. *Finance of Ukraine*. No. 11. P. 75-97.
46. Mishchenko, D.A. (2016). Financing of social protection and social security in Ukraine. *Economic space*. No. 108. P. 148-155.
47. Stepanova, O.V. (2016). Financing of social protection in terms of decentralization: foreign experience and national realities. *Investments: practice and experience*. No. 22. P. 73-79.
48. Bedrynets, M.D. (2015). Estimation of budget financing of social protection and social security in Ukraine. *Collection of scientific works of the National University of State Tax Service of Ukraine*. No. 1. P. 15-26.
49. Dotsenko, I.O. (2015). Foreign experience of financial support of social protection of the population. *Financial space*. No. 2. P. 322-325.
50. Lobodina, Z. (2014). Budget financing of social protection in Ukraine. *Bulletin of Ternopil National University of Economics*. No. 3. P. 7-19.

51. Tkalich, T. (2017). Financing of social protection in Ukraine and EU countries: ways to overcome differences. *Scientific Bulletin of Mykolayiv National University named after V.O. Sukhomlinsky. Economic sciences*. No. 1. P. 109-115.

52. Frunza, S.A. (2011). Problems of budget financing of social protection of the population in the Kirovograd region. *Actual problems of economic development of the region*. No. 7 (2). P. 285-290.

53. Yafinovich, O.B. (2015). Features of financing the system of social protection in Ukraine. *Scientific Bulletin of Kherson State University*. No. 12 (3). P. 195-199.

**ДОДАТОК А. Перелік зауважень щодо оформлення кваліфікаційної
роботи**

Означення документа	Документ	Умовна відмітка	Зміст зауваження